

Ludvik Andreas Kristiansen

Eksport av fisk fra Trondheim på 1600- og 1700-tallet. En undersøkelse basert på tollister

Bacheloroppgave i Historie

Veileder: Hanne Østhus

November 2023

Ludvik Andreas Kristiansen

Eksport av fisk fra Trondheim på 1600- og 1700-tallet. En undersøkelse basert på tollister

Bacheloroppgave i Historie
Veileder: Hanne Østhus
November 2023

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske og klassiske studier

Kunnskap for en bedre verden

Innhold

Innlending.....	2
Tidligere forskning om dansk-norsk fiskeeksport.....	3
Metode og kilder	5
Trondheim som en eksportby og norsk fiskeeksport i tidlig nytid.....	6
Eksport av tørrfisk, klippfisk, torsk, rogn og «fiskenakker og kievesprut»	8
Tørrfisk.....	9
Klippfisk.....	11
Torsk.....	14
Rogn	16
Fiskenakke og kievesprut	16
Eksport av sild.....	17
Eksport av laks, lange, flyndre og sei.....	20
Laks	20
Lange.....	23
Flyndre.....	25
Sei.....	27
Mindre eksporterte fiskeprodukter	27
Ansjos.....	28
Hellefisk	28
Makrell	29
Rokke.....	29
Uer.....	30
Østers.....	30
Engangstilfelle.....	31
Konklusjon	32
Litteraturliste:	34

Innlending

I denne oppgaven undersøker jeg fiskeeksporten fra Trondheim i perioden 1600-1700. Dette gjør jeg ved bruk av de transkriberte og digitaliserte tollistene gjennom tollisteprojektet og Tidvis.¹ Jeg redegjør også for hvordan fiskeeksporten oppstod i Trondheim og drøfter utviklingen til Trondheims fiskeeksport. Jeg ser på mengden fisk som ble eksportert fra Trondheim og hvor fisken ble eksportert til. Problemstillingen er:

Hvordan utviklet eksporten av fisk fra Trondheim seg gjennom 1600- og 1700-tallet, hvilke typer fisk ble eksportert og hvor ble den eksportert til?

Oppgaven har tre avgrensinger. For det første holder jeg meg til 1600- og 1700-tallet og undersøker spesifikke år innenfor denne kronologiske rammen. For det andre ser jeg ikke på eksport generelt, men på eksport av fisk. For det tredje ser jeg bare på eksport fra Trondheim by. Disse avgrensingene er satt på grunn av mengden fisk Norge eksporterer i denne perioden og tilgangen på transkribert, søkbart kildemateriale. Fisk ble eksportert fra flere steder og disse avgrensingene gjør det mulig å kartlegge om Trondheim hadde en vekst i eksport av fisk eller ikke.

Oppgaven begynner med en generell gjennomgang av Trondheim som eksportby. Deretter tar hvert delkapittel for seg et eller flere fiskeslag. Jeg valgte å sette tørrfisk, klippfisk, torsk, rogn og «fiskenakker og kiele sprut» sammen i et delkapittel fordi alle disse fiskevarene kommer fra samme type fisk. Sild ble et eget delkapittel på grunn av at sild var viktig for fiskeeksporten til Trondheim, i tillegg til at sild er vanskelig å sammenligne med noen andre fiskeproduktet fra tollistene på grunn av mengde og enhet. Laks, lange, flyndre og sei er de neste fiskeslagene jeg ser på. Disse blir behandlet samlet fordi de ble sett på som eksklusive varer. Det ble eksportert langt mindre av disse enn av tørrfisk og sild. Det siste delkapittelet består av øvrige fiskeslag, og er varer som ikke ble eksportert i alle årene jeg har sett på. Ansjos, makrell og østers er noen av varene som er i dette delkapittelet. Til slutt i oppgaven oppsummerer jeg funnene og går særlig inn på endringer i periodene.

¹ Tidvis AS. (2022, 3. november). Vareliste. [Vareliste – Historiske databaser \(tidvis.no\)](https://tidvis.no/vareliste)

Tidligere forskning om dansk-norsk fiskeeksport

Ståle Dyrvik gav ut i 1979 bind nummer 1 av bok bandet *Norsk økonomisk historie 1500-1970* og bind nummer 1 skildrer den norske økonomiske utviklingen i perioden 1500 til 1850.² Hovedtemaet i *Norsk økonomisk historie 1500-1850* er generell norsk økonomisk vekst og bakgrunnen til hvordan Norge opprettet handelsnettverket sitt. Noen av temaene som Dyrvik skriver om, som er relevant for Trondheims fiskeeksport, er generelle fiskehandelen.³ Her nevner Dyrvik blant annet at tørrfisk er det viktigste produktet innenfor fiskeeksporten og at Bergen er veldig sentral i norsk fiskeeksport.⁴ Dyrvik never også skipsfarten til og fra Trondheim på 1600-tallet.⁵ *Norsk økonomisk historie 1500-1850* gir en god oversikt over den generelle norske økonomiske veksten gjennom hele perioden, hvor Trondheim er en stor del av det.

Ragnhild Hutchinson har også sett på det norske handelsnettverket og hun skrev artikkelen «*Exploring an early cross-border trade system*» i 2019 og denne artikkelen tar for seg hvordan det norske handelsnettverket ble til gjennom kobbereksporten.⁶ Hutchinson skildrer hvordan det norske handelsnettverket var på sen 1700-tallet og 1800-tallet, hvor Hutchinsons hovedfokus er på kobbereksporten fra Trondheim. Selv om «*Exploring an early cross-border trade system*» ikke handler om fiskeeksporten, så gir denne artikkelen et godt overblikk over Trondheims handelsnettverk i sin helhet.

Bjørn Sogner skrev i 1955 bind nummer 2 av boksamlingen *Trondheim bys historie* som skildrer Trondheims historien fra 1537 til 1807.⁷ Sogner skriver i denne boken om hvordan Trondheim ble til en eksport by og hvordan handelsnettverket mellom Trondheim og Holland ble opprettet.⁸ Sogner skriver også om sildefisket i Trondheim⁹ og hvordan Trondheim utviklet handelsforholdene med resten av Norge og da i hovedsak med Nordland.¹⁰ *Trondheim bys historie* gir et godt overblikk over Trondheims utvikling i eksporthandel gjennom hele perioden.¹¹ Sogner sin bok går grundig inn i temaet eksport fra Trondheim og nevner gjennom

² Dyrvik, S, *Norsk økonomisk historie 1500-1970 band 1 1500-1850*, (1979), Universitetsforlaget

³ Dyrvik, 1979, s. 60

⁴ Dyrvik, 1979, s. 60

⁵ Dyrvik, 1979, s. 101

⁶ Hutchinson, R, *Exploring an Early Cross-border Trade System*, (2018, 6. oktober). [Exploring an Early Cross-border Trade System \(tandfonline.com\)](https://www.tandfonline.com)

⁷ Sogner, B, *Trondheim bys historie*, (1962), F. Burns bokhandels forlag

⁸ Sogner, 1962, s. 57-65

⁹ Sogner, 1962, s. 118-125

¹⁰ Sogner, 1962, s. 155-174

¹¹ Sogner, 1962, s. 236-250

dette fiskeeksporten. Sogner tar også opp et problem med fiskeeksporten i Trondheim og det er at Trondheim selger mer enn bare fisk, noe som gjør til at det ble vanskelig å registrere alle varene som ble eksportert på denne tiden fra Trondheim.¹²

Steinar Supphellen skrev bind nummer 2 av *Trondheims historie 997-1997*, som ble gitt ut i 1997, og omhandler Trondheims generelle historie i perioden 1500 til 1800.¹³ Supphellen skiver både om Trondheims generelle fiskebruk på 1500-tallet og Trondheim fiskehandel, både nasjonalt og internasjonalt.¹⁴ Supphellen går direkte inn Trondheims eksporthandel, hvor han nevner både eksport av trelast og fisk. Supphellen gir en god oversikt over Trondheim utvikling, både sosialt og økonomisk, gjennom hele perioden.

Arnved Nedkvitne skrev boken «*Mens Bønderne seilte og Jæggerne for*» *Nordnorsk og vestnorsk kystøkonomi 1500-1730* i 1988. I denne boken skriver Nedkvitne om fiskehandel og fiskeeksport gjennom hele Norge gjennom perioden 1500 til 1730.¹⁵ Hovedområdene Nedkvitne skriver om er Bergen og Finnmark, Troms og Nordland, men han skriver også om fiskeforbruk i Nord-Europa, noe som gir oss et overblikk over hva Nord-Europa var villig til å kjøpe av Norge.¹⁶

Mitt prosjekt er relevant i sammenheng med denne sekundærlitteraturen på grunn av at prosjektet handler om eksport og Trondheims historie. Siden prosjektet baserer seg på tollister og eksport, kommer dette godt inn på temaene økonomisk historie og handelshistorie. Dette er hovedtemaene til Ståle Dyrvik. Selv om han ikke fokuserer på Trondheims handelshistorie så gir Dyrvik en oversikt over hvordan den norske handelen ble til. Siden dette prosjektet handler om handel og eksport, går dette også inn på temaet til Ragnhild Hutchisons artikkel på Trondheims handelsnettverk. Denne artikkelen viser godt hvordan Trondheim gjorde handel med andre steder, noe som gir mitt prosjekt en god base for hvordan handel generelt foregikk på denne tiden. Siden jeg baserer dette prosjektet på Trondheims historie, er det naturlig at både Bjørn Sogner og Steinar Supphellen har god sekundærlitteratur for dette prosjektet. Både Sogner og Supphellen gir godt innsikt på hvordan handelen var i Trondheim på denne tiden og hvordan handelen kom til i Trondheim. Både Sogner og Supphellen gir også mye informasjon om hvorfor jeg finner de funnene jeg finner. Til slutt siden jeg ser på

¹² Sogner, 1962, s. 64

¹³ Supphellen, S, *Trondheims historie 997-1997 bind 2 innvanderens by*, (1997), Universitetsforlaget

¹⁴ Supphellen, 1997, s. 11-18

¹⁵ Nedkvitne, A, «*Mens Bønderne seilte og Jæggerne for*» *norsk og vestnorsk kystøkonomi 1500-1730*, (1988), Universitetsforlaget

¹⁶ Nedkvitne, 1988, s. 24-45

fiskeeksport fra Trondheim, er det naturlig å bruke sekundærlitteratur om hvor fisken kommer fra. Derfor kommer Arnved Nedkvitne godt med når jeg må se på hvordan Trondheim får tak i all den fisken de eksporterer. Mitt prosjekt kan brukes til å støtte opp det sekundærlitteraturen kommer med av informasjon til temaet, samt ta det et steg videre på grunn av at jeg bruker de transkriberte tollistene som hovedkilde og fokuserer mest på hva tollistene gir oss av informasjon.

Metode og kilder

Jeg har brukt tollister for å finne ut hvor mye fisk som ble eksportert. Her har jeg brukt de transkriberte og søkbare tollistene som er tilgjengelig gjennom Tidvis.¹⁷ Fremgangsmåten min var at jeg gikk gjennom alle tollistene som var tilgjengelig for Trondheim og trakk ut alle fiskevarer. Fiskevarene ble deretter lagt inn i et nytt dokument for å få bedre oversikt over det som ble eksportert fra Trondheim gjennom perioden (se vedlegg 1).

Tollistene som jeg har sett på er fra årene 1685-86, 1724-27, 1731, 1733, 1740, 1742-46, 1749, 1754, 1756, 1758, 1762, 1770, 1774, 1786, 1788, 1790, 1792, 1794 og 1801. Dette er de årene som har blitt transkribert og digitalisert gjennom tollisteprojektet. Jeg hadde ikke anledning til å se på de originale tollistene.

Noen tollister har jeg undersøkt nærmere. Årene 1685-86 er de første tilgjengelige årene fra tollistene. På grunn av dette ble disse tollistene brukt som et standpunkt for å se på utviklingen til Trondheims fiskeeksport. Årene mellom 1742 og 1746 er også interessant fordi disse utgjør den lengste sammenhengende perioden som er tilgjengelig gjennom tollisteprojektets transkripsjoner. Disse fem årene kan si noe om hvor stabil fiskeeksporten i Trondheim var.

Valget av tollister kommer med noen utfordringer. Den første utfordringen er at tollregnskapene forteller bare om sjøveis handel og ikke om landeveieshandelen. Dette er en utfordring Hutchison tar opp i sin artikkel som omhandler tollregnskap som kilde. Hun anser derimot ikke dette som en stor utfordring på grunn av Norges geografiske beliggenhet der sjøveis handel dominerer.¹⁸ Dette gjelder også for meg siden jeg først og fremst er interessert i eksport, som gikk sjøveis. Den andre utfordringen er at tollregnskapene tar opp legitim handel og ekskluderer smugling. Bjørn Sogner har tatt opp dette og gir to grunner til at dette er en utfordring for Trondheim. Den første grunnen er at hollenderne bruke enhver anledning til å

¹⁷ Tidvis AS. (2022, 3. november). Vareliste. [Varelister – Historiske databaser \(tidvis.no\)](https://tidvis.no)

¹⁸ Hutchison, R. (2017). Historiske toll- og skipsanløpslister – tollregnskap som kilde. *Heimen*, 17(3), 275-287. <https://doi.org/10.18261/issn.1894-3195-2017-03-05>

sette tall lavere enn de egentlig var for å oppnå en lavere toll. Den andre grunnen Sogner tar opp er at skipene hadde annen last enn bare fisk på grunn av at Trondheim hadde mye forskjellige varer som tømmer og kobber. Dette gjorde til at visitering at skipene, som skulle eksportert varer ut av Trondheim, ble mye vanskeligere enn andre steder som kun hadde én bestemt type vare.¹⁹ En tredje utfordring med å bruke tollister som primærkilde er at fortidens tollbetjenter kan har gjort feilføringer. Dette skyldes at varelistene var omfattende.²⁰ Dette gjelder spesielt Trondheim som hadde større vareutvalg, enn andre steder i landet. Den fjerde utfordring med tollistene er at eksporten til Danmark som regel gikk tollfritt, noe som betyr at vi ikke vet hvor mye som ble eksportert dit.²¹ Den femte og siste utfordringen gjelder ikke tollistene som originalkilder, men den versjonen jeg har brukt, nemlig de transkriberte og digitaliserte tollistene. Jeg har vært avhengig av å se på de årene som er transkriber, og vet ikke om disse årene er representative og/eller typiske. Dette er en utfordring som kan gjøre det vanskelig å få et nøyaktig bilde over utviklingen i fiskeeksporten til Trondheim. Det største tidsspennet er mellom årene 1686 og 1724 hvor det ikke er noen tilgjengelige transkriberte tollister. I tillegg er den tidligste tilgjengelige tollisten fra 1685, noe som gjør til at vi ikke kan se på antall fiskevarer som ble sendt før dette.

Hvor mye fisk som ble eksportert på 1600- og 1700-tallet vet vi ikke med hundre prosent nøyaktighet. Flere årsaker til dette er allerede nevnt. Derimot kan tollistene fortelle noe om utviklingen i fiskeeksporten. De tollistene som er tilgjengelig har flere sammenhengende perioder og disse kan bli brukt til å se om det var vekst eller nedgang i de spesifikke varene. I tillegg forteller tollistene om hvor mye som ble eksportert av hver vare, selv om antallet må bli tatt med en klype salt.

I denne oppgaven kombinerer jeg kvantitativ metode i min analyse av fiskeeksporten i Trondheim med opplysninger fra sekundærlitteraturen.

Trondheim som en eksportby og norsk fiskeeksport i tidlig nytid

Bergen har vært sentrum for norsk fiskeeksport siden middelalderen. Allerede fra 1100-tallet var Bergen etablert i den nordeuropeiske fjernhandelen, der to viktigste varene var tørrfisk og sild. England og det vesteuropeiske kontinentet var de viktigste handelsmarkedene for tørrfisken som ble fisket og tørket i Vågan i Lofoten og deretter ble fraktet ned til Bergen.²²

¹⁹ Sogner, 1962, s. 64

²⁰ Hutchison, R. (2017). Historiske toll- og skipsanløpslister – tollregnskap som kilde. *Heimen*, 17(3), 275-287. <https://doi.org/10.18261/issn.1894-3195-2017-03-05>

²¹ Sogner, 1962, s. 64

²² Nedkvitne, 1988, s. 29

Trondheim på tidlig 1500-tallet var avhengig av Bergen når det kom til eksport av fisk på grunn av at Bergen var så godt inne i handelsnettverket når det gjaldt fiskeeksport. Dette var noe trondheimerne ville endre på. Trondheimerne og bergenserne er det vi kaller handelsmennene som jobbet i Trondheim og i Bergen respektivt. Problemet med dette lå i form av at norsk eksport og import ble kontrollert av tyskere og andre borgere i Bergen, noe som reduserte muligheten for både kontroll og profitt.²³ Det skal også nevnes at i de tilfellene hvor hollenderne kom direkte til Trondheim, var situasjonen litt bedre for profitt, forutsatt at de hadde med seg riktige varer å bytte med. Derfor måtte trondheimerne utvikle seg til å bli eksportører og importører og frigjøre seg fra Bergens kontroll.²⁴ Trondheim er i en oppgangstid etter at reformasjonen inntraff, noe som hjalp byens vekst. Dette leder til at trondheimerne får egne privilegier for regulering av innenbys handel i Trondheim i 1547. Det ble fastslått at trondheimerne hadde rett til handel i Trøndelag og Nord-Norge, i tillegg fikk trondheimerne kontrollen over all handel som gikk inn og ut av byen.²⁵ Disse privilegiene ble ikke godt tatt imot av bergenserne og hanseatene som hadde kontroll på fiskeeksporten i Bergen og da danske skip dukket opp i Trondheim på midten av 1500-tallet klagde hanseatene på at nordlendingene stoppet i Trondheim for å gjøre handel, noe som kun ble små antagelser i løpet av 1500-tallet.²⁶ Dette var starten på en lang konflikt mellom Bergen og Trondheim, samtidig som dette også var starten på Trondheims eksporthistorie.

I 1578 fikk bergenserne tillatelse til å drive handel på Sunnmøre og lenene nordover mot Trondheim. Denne avtalen innebar at de kun fikk utføre handel i dette området en viss tidd av året. Bergenserne villa ha utvidet tid til denne handelen, noe som medførte at trondheimerne gikk til en selvstendighetskamp mot bergenserne. Trondheimernes argument var at bergensernes handel på Sunnmøre strittet mot Trondheims privilegier, i tillegg at dette også skadet byens trivsel fordi bergenserne kjøpte fisken før den kom på land og at de heller ikke betalte tienden til kongen.²⁷ Disse argumentene gjorde at trondheimerne vant saken, heretter skulle bare trondheimere handle i Trøndelag. På den annen side fikk trondheimerne ikke lov til å handle i «Bergens og Gulatings lagsogn», noe som ikke ble opprettholdt og var relativt overflødig.²⁸ Sogner mener denne delingen mellom Trondheim og Bergen ble nødvendig på

²³ Supphellen, 1997, s. 54

²⁴ Supphellen, 1997, s. 54-55

²⁵ Sogner, 1962, s. 45

²⁶ Sogner, 1962, s. 49

²⁷ Sogner, 1962 s. 51

²⁸ Sogner, 1962 s. 51

grunn av krangling, men også på grunn av at folketallet økte i begge byene.²⁹ Denne delingen var antageligvis bedre for Trondheim enn den var for Bergen, for bare fire år senere, i 1584, gikk bergenserne til et nytt søksmål mot Trondheim for å vinne tilbake handelen. Dette søksmålet resulterer i at kongen bestemmer at begge byene skulle få fri handel uten noen form for geografiske restriksjoner. Denne avtalen varte til 1592 når en ny dom igjen gir trondheimerne enerett på handelen i Trøndelag.³⁰ Den siste dommen i handelskonflikten mellom Trondheim og Bergen kom i 1602 og på ny ble Trondheims enerett over handel i Trøndelag bekreftet.³¹ Steinar Supphellen stilte til og med spørsmålet om borgerne i Trondheim i det hele tatt var klar for å overta fiskehandelen på Sunnmøre fra Bergen.³² Trondheim sto på egne føtter og måtte opprette både eksport og import av varer uten hjelp fra andre og på det juridiske nivået så varte denne konflikten mellom Trondheim og Bergen i 24 år og Trondheim fikk nå fred til å utvikle seg innenfor eksport.

Akkurat når Trondheim ble integrert i handelsrutene med resten av Europa er vanskelig å si. Det er også vanskelig å si noe om hvor stor eksporten fra byen var før 1600-tallet. Det finnes ikke mye kunnskap eller kilder om dette. Det vi vet er som allerede omtalt at både danske og hollandske skip kom til Trondheim på 1540-tallet og utover,³³ men dette betyr ikke at Trondheim hadde sikret seg en plass i handelsnettverket til resten av Europa. I 1591 skal det ikke ha vært noen utenlandske skip i Trondheims havn på to år. Bjørn Sogner bruker dette for å argumentere for at Trondheim ikke hadde kommet inn i Europas handelsnettverk på dette tidspunktet.³⁴ Trondheims egne tollister fra 1606 og utover forteller at trafikken mellom byen og utlendingene tok seg opp, og Trondheim hadde regelmessig besøk av utenlandske handelsskip fra 1606.³⁵ Hovedgrunnen for at Trondheim ble en del av et internasjonalt handelsnettverk var ikke på grunn av eksport av fisk, men på grunn av Trondheims trelasteksport. I tillegg økte Røros kobber gruver sin produksjon av kobber, noe som gjorde til at Trondheim ble Norges kobbersentrum fra midten av 1600-tallet.³⁶

Eksport av tørrfisk, klippfisk, torsk, rogn og «fiskenakker og kiele sprut»

Torsk har vært sentral i norsk fiskeeksport fra begynnelsen på 1100-tallet. Torsken, som ble eksportert fra Trondheim, ble for det meste fisket i Nord-Norge, behandlet og deretter fraktet

²⁹ Sogner, 1962, s. 51-52

³⁰ Sogner, 1962, s. 52

³¹ Sogner, 1962, s. 53

³² Supphellen, 1997, s. 54

³³ Sogner, 1962, s. 49

³⁴ Sogner, 1962, s. 62

³⁵ Sogner, 1962, s. 62

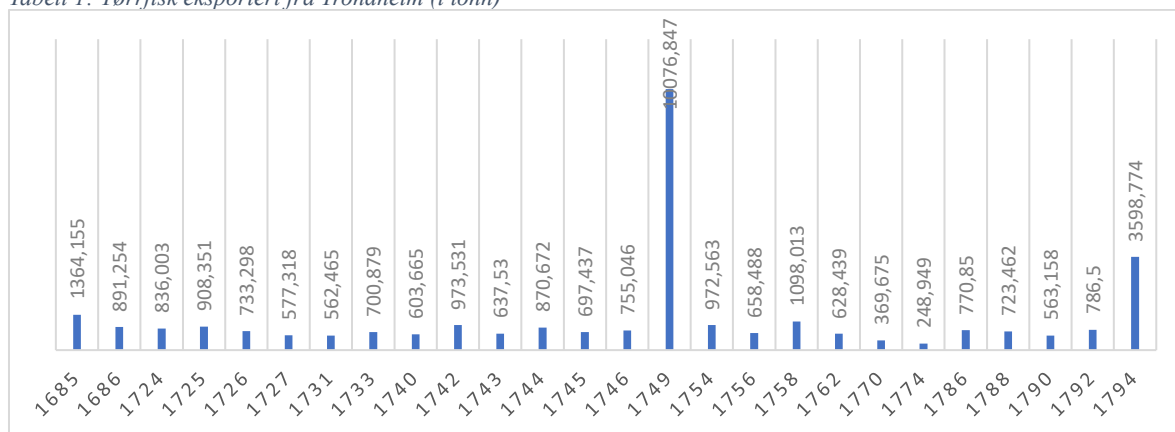
³⁶ Hutchinson, 2018

videre til Trondheim, hvor den så ble eksportert videre. Ikke all torsk kom fra Nord-Norge. Det er også en mulighet for at torsk ble fisket opp i Trondheimsfjorden og andre steder i Trøndelag. Torsk kunne fanges hele året langs det meste av norskekysten.³⁷ I tollistene fant jeg flere torskeprodukter: tørrfisk, klippfisk, torsk, rogn og «fiskenakker og kiele sprut» kommer fra torsken.

Tørrfisk

Tørrfisk var, som jeg allerede har vært inne på, det mest eksporterte fiskeproduktet da fiskeeksporten ble etablert i Norge. Tørrfisken hadde vært eksportert fra Norge siden begynnelsen på 1100-tallet, og da Trondheim begynte med eksporthandel av fisk dukket tørrfisken på varelistene der også.³⁸ Tørrfisken kom fra Nord-Norge og mot midten av 1600-tallet tok handelen mellom Trondheim og Nord-Norge seg opp, noe som også førte til et oppsving for Trondheims borgerstand.³⁹ Av de tilgjengelige tollistene, så er det ingen av dem som kan gi oss konkrete bevis for denne utviklingen, men vi kan se på resultatet av denne utviklingen gjennom de tollistene som er tilgjengelig.

Tabell 1: Tørrfisk eksportert fra Trondheim (i tonn)

Kilde: Se vedlegg 1, «Tolliste»

Tabell 1 viser hvor mye tørrfisk som ble eksportert fra Trondheim ut fra informasjonen som finnes i de tilgjengelige tollistene gjennom Tidvis. Enheten som er brukt i tollistene er pund. Jeg har regnet om verdiene fra pund til tonn. Det vi kan se i tabell 1 er at i 1685 og i 1686 ble over 2000 tonn tørrfisk eksportert fra Trondheim. En annen ting er at diagrammet viser til en viss «stabilitet» i mengden eksportert tørrfisk i perioden 1724 til 1746, det vil si at det i disse årene er mindre svingninger i tørrfiskeeksporten. Av tabell 1 fremstår det som tørrfiskeeksporten var ganske stabil. Dette er imidlertid en konsekvens av det utypiske året 1749 da

³⁷ Nedkvitne, 1988, s. 14

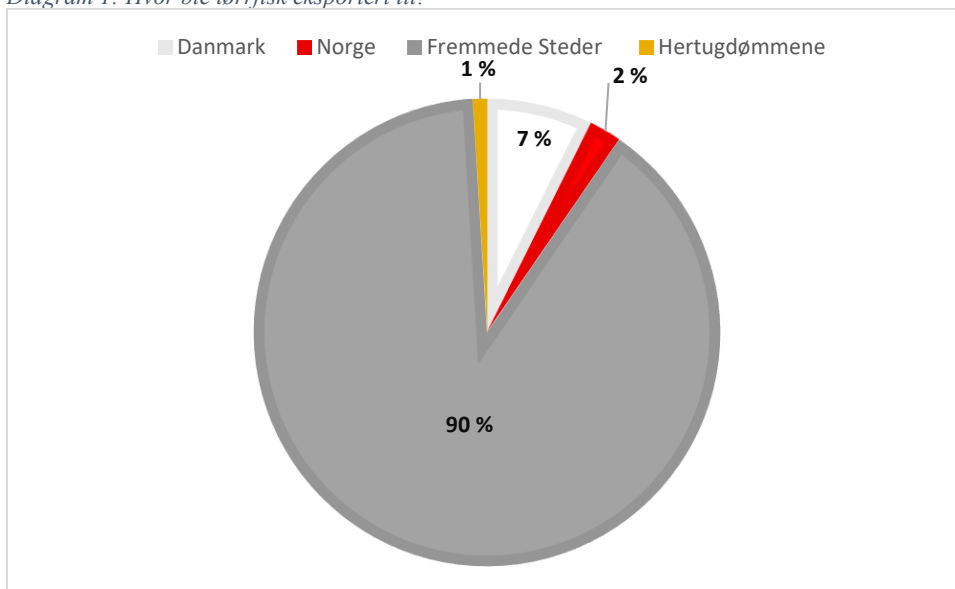
³⁸ Sogner, 1962, s. 95

³⁹ Supphellen, 1997, s. 15

tørrfiskeksporten var enorm sammenlignet med alle andre år. I 1749 ble det registrert at over 10 000 tonn tørrfisk ble eksportert fra Trondheim. Av disse ble mesteparten, 9888,6 tonn tørrfisk, eksportert til «fremmede steder». Problemet med dette er at det er ingenting i sekundærlitteraturen som forteller noe om hvorfor så mye tørrfisk ble eksportert.

Både tollisten fra 1770 og 1774 viser til en nedgang i tørrfiskeksporten. Igjen har jeg ikke funnet informasjon om hvorfor dette skjedde i sekundærlitteraturen. En mulig grunn til nedgangen kan være en generell nedgangstid i fiskeeksporten. En annen mulig grunn til nedgangen i tørrfiskeksporten er at prisene varierte, og at i år med lav eksport var prisene lave. Grunnen for at tørrfisk i det hele tatt var en attraktiv vare i Europa var i hovedsak på grunn av prisene. Dette er noe Nedkvitne tar opp i sin bok om nordnorsk og vestnorsk kystøkonomi. Han nevner her at prisene på saltfisk økte i forhold til tørrfisk på 1500- og 1600-tallet.⁴⁰ Nedkvitne begrunner dette prisforholdet med at kvaliteten på tønnesaltede fiskevarer ble bedre.⁴¹ Fra 1786 så ser vi i tabell 1 at mengden eksportert tørrfisk øker drastisk, fra 1774, og holder seg stabil fram til siste tollisten i 1794. I 1794 tredobler eksporteringen av tørrfisk. Her har jeg heller ikke funnet noen forklaring på hvorfor tørrfiskeksporten tredobler i sekundærlitteraturen.

Diagram 1: Hvor ble tørrfisk eksportert til?

Kilde: Se vedlegg 1, «Tolliste»

Diagram 1 viser hvor tørrfisk ble mest eksportert til utfra informasjonen som finnes i de tilgjengelige tollistene gjennom Tidvis. Utfra disse tollistene ble det eksportert totalt 32010,654 tonn tørrfisk til fire forskjellige registrerte steder. Som vi kan se i diagram 1, så

⁴⁰ Nedkvitne, 1988, s. 80

⁴¹ Nedkvitne, 1988, s. 39

utgjorde eksporten til «fremmede steder» 90 prosent av all eksport av tørrfisk. De 90 prosentene utgjorde 28635,215 tonn tørrfisk. Ut fra informasjonen i de tilgjengelige tollistene gjennom Tidvis, så var 1749 året da det ble eksportert mest tørrfisk fra Trondheim til «fremmede steder».⁴² Det ble da eksportert 9888,65 tonn tørrfisk. Diagram 1 viser at Danmark var landet som mottok nest mest tørrfisk, med 7 prosent. Dette utgjør 2353,015 tonn tørrfisk. Året hvor det ble eksportert mest tørrfisk til Danmark var i 1726. Da ble det eksportert 218,07 tonn tørrfisk til Danmark.⁴³ Tørrfisken som ble eksportert til andre steder i Norge, som utgjorde 2 prosent av all tørrfisk eksportert ifølge de transkriberte tollistene. Dette utgjør 715,524 tonn tørrfisk. I 1792 ble det eksportert 205,24 tonn tørrfisk fra Trondheim til andre steder i Norge. Dette var året hvor det ble eksportert mest tørrfisk fra Trondheim til Norge.⁴⁴ Den siste prosenten utgjorde tørrfisken som ble eksportert til Hertugdømmene. Denne ene prosenten utgjør 306,9 tonn tørrfisk av de totale 32010,654 tonn som ble eksportert fra Trondheim, utfra informasjonen som er tilgjengelig i de transkriberte tollistene. Året hertugdømmene mottok mest tørrfisk var i 1758, da de mottok 61,29 tonn tørrfisk fra Trondheim.⁴⁵

Klippfisk

Klippfisk er et produkt som i hovedsak kommer fra torsken. Torsken blir tørket til tørrfisk for deretter å bli saltet. Salting av fisk var en teknikk som trolig ble brukt fra tidlig 1300-tallet av hollendere, flamlendere og engelskmenn. Det vi vet er at hollenderne, flamlenderne og engelskmennene viste om salteteknikken fra 1350-60 årene når de begynte å besøke Skånemarkedene.⁴⁶ Salting av fisk ble opprinnelig brukt til sild, men utviklet seg videre til å salte flere sorter fisk. En av de nye produktene som kom med salting av fisk var klippfisken. Første gang klippfisk dukker opp i de transkriberte tollistene, som finnes hos Tidvis, var i 1685. Siden dette er den tidligste tollisten som er tilgjengelig, så kan vi ikke si for sikkert at dette var første gang klippfisk ble eksportert. Dyrvik skriver i sin bok om norsk økonomisk historie at mengden klippfisk som ble eksportert fra Bergen og Trondheim ble mindre på andre halvdel av 1600-tallet.⁴⁷ Dette viser at klippfisk ble eksportert tidligere enn 1685, men jeg vet ikke hvor mye.

⁴² Vareliste 1749

⁴³ Vareliste 1726

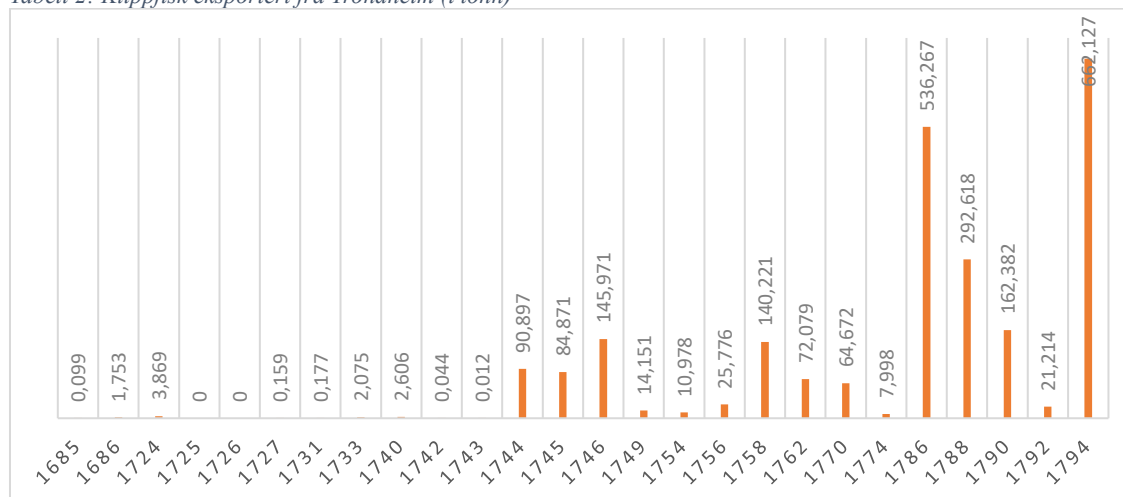
⁴⁴ Vareliste 1792

⁴⁵ Vareliste 1758

⁴⁶ Nedkvitne, 1988, s. 37

⁴⁷ Dyrvik, 1979, s. 95

Tabell 2: Klippfisk eksportert fra Trondheim (i tonn)

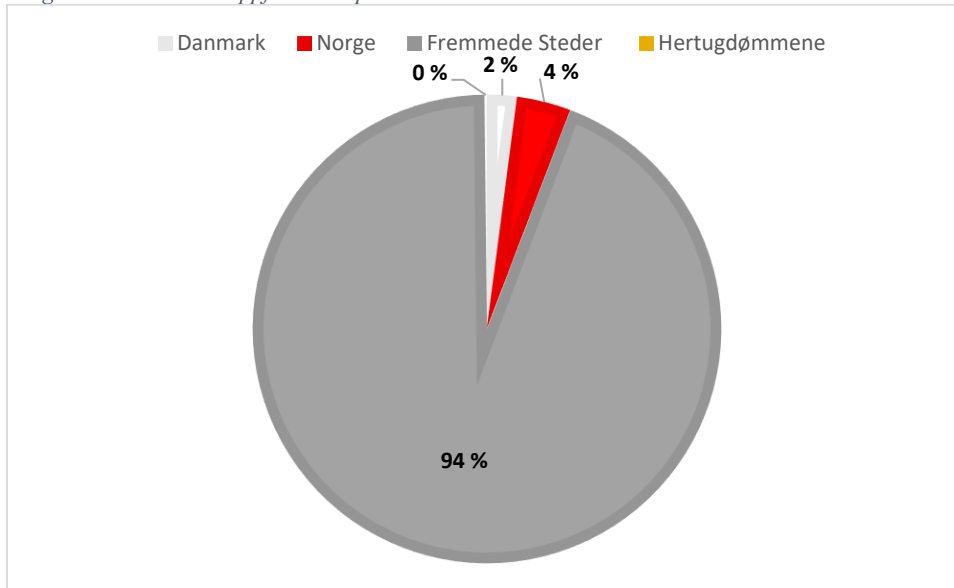

Kilde: Se vedlegg 1, «Tolliste»

Tabell 2 viser hvor mye klippfisk som ble eksportert fra Trondheim i de 26 årene som er tilgjengelig gjennom de transkriberte tollistene fra Tidvis. Enheten som ble brukt om klippfiskeksport i tollistene var pund. Derfor har jeg omregnet verdiene fra pund til tonn i tabell 2. Selv om vi ikke vet nøyaktig når klippfisk ble en vare i Trondheim, så kan vi tydelig se i tabell 2 at klippfisk enda ikke hadde stor etterspørsel i 1685 og i 1686 hvor kun 1,84 tonn med klippfisk ble eksportert fra Trondheim. Videre i tabell 2, kan vi se at i 1724 ble det eksportert tre ganger så mye som det ble i 1686. Så, i 1725 og 1726, ble det ikke eksportert klippfisk fra Trondheim, i hvert fall ikke ifølge tollistene. Vi kan se i tabell 3 at mengden eksportert klippfisk holder seg under 3 tonn fram til 1744. I 1743 ble det eksportert 0,012 tonn klippfisk og året etter ble det registrert over 90 tonn. Eksporten av klippfisk doblet seg i 1746 for deretter å falle fra 145 tonn ned til kun 14 tonn. Dyrvik kommer med en mulig forklaring til økningen i klippfiske-eksporten. Han skiver at produksjonskostnadene var høyere hos klippfisken enn tørrfisken, men det ble brukt tredjeparten så mye råfisk for å lage klippfisk. I tillegg nevner han også at klippfisk var dyrere på markedet. Dette skyldte nok i all hovedsak på grunn av bruken av salt.⁴⁸ I tollisten for 1758 ser ende en økning i eksport av klippfisk, etterfulgt av en ny nedgangsperiode. I 1786 ble det registrert en ny rekord på mengden klippfisk som ble eksportert. Det ble registrert over 536 tonn klippfisk som ble eksportert fra Trondheim. Deretter synker den drastisk ned til kun 21 tonn klippfisk i 1792. I 1794 ble de enda en gang registrert en ny rekord i klippfiske-eksporten med over 660 tonn klippfisk.

⁴⁸ Dyrvik, 1979, s. 96

Diagram 2: Hvor ble klippfisken eksportert til?

Kilde: Se vedlegg 1, «Tolliste»

Diagram 2 viser hvor klippfisken ble eksportert til utfra informasjonen som finnes i de tilgjengelige tollistene gjennom Tidvis. Utfra disse tollistene ble det totalt eksportert 2342,83 tonn klippfisk fra Trondheim. «Fremmede steder» står for 94 prosent av all klippfisken som ble eksportert fra Trondheim. Dette utgjør 2203,156 tonn klippfisk eksportert til «fremmede steder» fra Trondheim. Året hvor det ble eksportert mest klippfisk til «fremmede steder» var i 1794, hvor det ble eksportert 662,13 tonn klippfisk fra Trondheim.⁴⁹ Norge var det landet hvor det ble eksportert nest mest klippfisk. Av det totale antallet klippfisk som ble eksportert fra Trondheim, så sto Norge for 4 prosent av dette. De 4 prosentene utgjorde 87,282 tonn klippfisk. 1786 var året hvor det ble registrert mest eksport av klippfisk til Norge. Da ble det eksportert 37,19 tonn klippfisk fra Trondheim til andre steder i Norge.⁵⁰ Danmark utgjorde 2 prosent av all eksport av klippfisk utfra informasjonen fra de transkriberte tollistene gjennom Tidvis. De 2 prosentene utgjorde 48,3 tonn klippfisk av det totale antallet tonn eksportert klippfisk. Det ble eksportert 10,14 tonn klippfisk til Danmark i 1749, som ble året hvor det ble eksportert mest klippfisk til Danmark ifølge informasjonen fra de tilgjengelige tollisten.⁵¹ Hertugdømmene var det siste stedet hvor det ble eksportert klippfisk til. Ifølge diagram 2, så utgjorde Hertugdømmene 0 prosent. Grunnen for dette er at det kun ble eksportert 4,09 tonn klippfisk til Hertugdømmene utfra informasjonen tilgjengelig i de transkriberte tollistene gjennom Tidvis. I 1770 ble det eksportert 1,35 tonn klippfisk fra Trondheim til Hertugdømmene. 1770 var året hvor det ble eksportert mest klippfisk til Hertugdømmene og

⁴⁹ Vareliste 1794

⁵⁰ Vareliste 1786

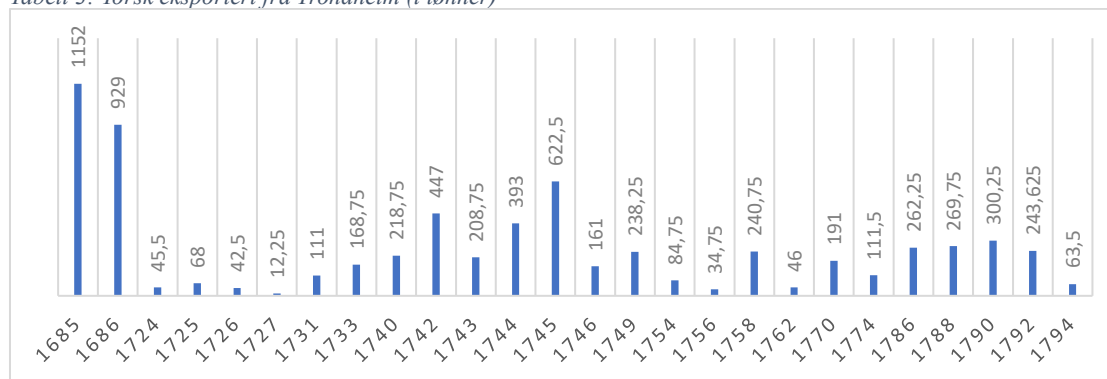
⁵¹ Vareliste 1749

dette året står også for over ¼ av all eksport av klippfisk til Hertugdømmene utfra informasjonen i de transkriberte tollistene gjennom Tidvis.⁵²

Torsk

Torsk, (omtalt som «torsk, salt» eller «torsk» i de transkriberte tollistene) var ikke den mest eksporterte varen eller det mest populære torskeproduktet.

Tabell 3: Torsk eksportert fra Trondheim (i tønner)

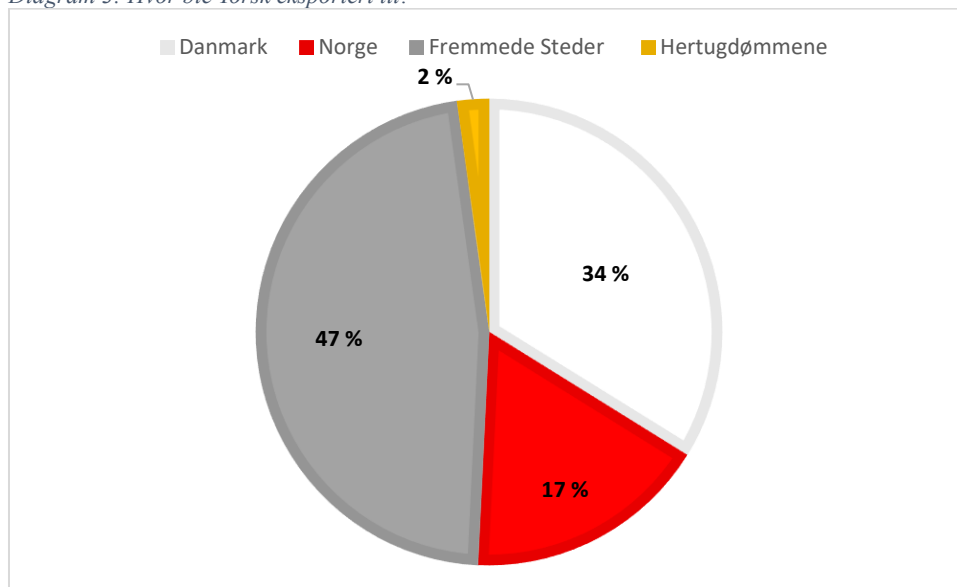

Kilde: Se vedlegg 1, «Tolliste»

Tabell 3 viser hvor mye saltet torsk som ble eksportert fra Trondheim mellom 1685 og 1794. Stolpene representerer hvor mye saltet torsk som ble eksportert hvert år. Verdiene er enheten «tønne». Som tabell 3 viser, så var det mye eksport av torsk de første årene jeg har undersøkt, 1685 og 1686. Av de 2081 tønnene som ble sendt i 1685 og 1686, ble 899 tønner sendt til Danmark og 1166 tønner eksportert til det som omtales som «fremmede steder». De resterende 16 tønnene ble sendt til andre steder i Norge. Etter 1686 synker mengden eksportert saltet torsk. Grunnen til dette er uvisst, og sekundærlitteraturen gir heller ingen forklaring på dette. En mulig grunn for dette eksportfallet kan være at andre torskeprodukter ble mer verdifulle og derfor tar slike produkter over for den saltede torsken. Jeg har derimot ingen bevis som underbygger denne påstanden. Tabell 3 viser også to bølgetopper med mye eksport av saltet torsk; den ene i 1745 og den andre i 1790. En faktor som kan forklare den store variasjonen i eksporten er at mengden fisk som ble fisket opp varierte mye fra år til år. Noen år var bedre enn andre, men har heller ikke noen konkrete bevis for noen av disse utsagnene. Tollisten fra 1794 viser en drastisk nedgang i eksportert torsk. En sannsynlig grunn for dette er den stigende populariteten til tørrfisk.

⁵² Vareliste 1770

Diagram 3: Hvor ble Torsk eksportert til?

Kilde: Se vedlegg 1, «Tolliste»

Diagram 3 viser hvor fiskevaren «torsk» ble eksportert til utfra informasjonen som finnes i de tilgjengelige tollistene gjennom Tidvis. Utfra disse tollistene ble det totalt eksportert 6654,25 tønner torsk fra Trondheim. Slik som både tørrfisk og klippfisk, er «fremmede steder» også det stedet hvor det ble eksportert mest torsk til. 47 prosent av all eksportert torsk, ble eksportert til «fremmede steder». Dette utgjorde totalt 3129,5 tønner torsk. Året hvor det ble eksportert mest torsk fra Trondheim til «fremmede steder» var i 1685. Da ble det eksportert 847 tønner til «fremmede steder» ifølge de transkriberte tollistene.⁵³ Det stedet hvor det ble eksportert nest mest torsk til var Danmark. Danmark utgjorde 34 prosent av det totale antall torsk som ble eksportert fra Trondheim. De 34 prosentene utgjorde 2252 tønner torsk ifølge de transkriberte tollistene. I 1686 ble det, utfra de tilgjengelige tollistene gjennom Tidvis, eksportert 594 tønner torsk fra Trondheim til Danmark. Dette var året hvor Danmark mottok mest torsk fra Trondheim.⁵⁴ Vi kan også se i diagram 3 at Norge mottok 17 prosent av all eksport av torsk. Det ble eksportert 1126,25 tønner torsk til andre steder i Norge. Det året Norge mottok mest torsk fra Trondheim var 1790. Da ble det eksportert 189,25 tønner torsk til Norge.⁵⁵ De siste 2 prosentene utgjorde 146,5 tønner torsk som ble eksportert fra Trondheim til «Hertugdømmene». I 1792 ble det eksportert 45,25 tønner torsk fra Trondheim til «Hertugdømmene», noe som gjorde til at dette ble året hvor «Hertugdømmene mottok mest torsk».⁵⁶

⁵³ Vareliste 1685

⁵⁴ Vareliste 1686

⁵⁵ Vareliste 1790

⁵⁶ Vareliste 1792

Rogn

Et annet produkt som ble mulig på grunn av saltingen av fisk var rogn. Rognen kom på varelistene på midten av 1600-tallet på grunn av en økning i kvaliteten på importsaltet. Dette gjorde at fiskevarene fikk bedre holdbarhet enn tidligere.⁵⁷ Det var rognen fra skreien som ble fisket under Lofotfisket som ble brukt til salting. Det er ganske små mengder saltet rogn som ble eksportert fra Trondheim. Første gangen vi finner rogn i de transkriberte tollistene fra tollisteprosjektet er i 1685.⁵⁸ Mengden av rogn som ble eksportert varierte mye, og flere av årene ble det ikke eksportert rogn. 1794 er den siste tollisten som registrerte at rogn ble eksportert.⁵⁹ Av de 26 tilgjengelige tollistene på Tidvis, så har 15 av dem registrert eksport av rogn. I 1685 ble 25 tønner eksportert til «fremmede steder». Året etter, i 1686, ble 250 tønner eksportert til «fremmede steder».⁶⁰ I 1724 ble 24 tønner eksportert til «fremmede steder» og i 1726 ble 10 tønner eksportert fra Trondheim til «fremmede steder».⁶¹ 1740 var det året som det ble eksportert nest mest rogn, ut fra de tilgjengelige tollistene. Da ble det eksportert 520 tønner til «fremmede steder».⁶²

«Fremmede steder» er en samlekategori, men fra 1786 blir det spesifisert hva dette innebar. Da ble det eksportert 320 tønner rogn og Frankrike var det eneste landet som rogn ble eksportert til.⁶³ I 1792 ble det eksportert 116 tønner rogn. Også denne gangen kun til Frankrike.⁶⁴ Tollisten fra 1794, som er siste tollisten der vi finner rogn oppført, er det året hvor det ble registrert mest rogn fra Trondheim. Hele 53 lester, eller 636 tønner, rogn ble da eksportert fra Trondheim til Frankrike.⁶⁵ Det er uvisst hvor rognen ble eksportert til før 1786 på grunn av at alt ble eksportert til «fremmede steder» før 1786. Med tanke på at det kun ble eksportert rogn til Frankrike etter 1786, kan vi anta at Frankrike var i det minste et av landene som mottok rogn før 1786 også.

Fiskenakke og kievesprut

Fiskenakke og kievesprut, (også kjent som «fiskenakker», «nakker» og «nakke og kievesprut» i de transkriberte tollistene), er navnene som ble brukt i tollistene til fiskehoder og fiskehaler respektivt. Ut fra de transkriberte tollistene så var ikke fiskenakke og kievesprut en populær

⁵⁷ Dyrvik, 1979, s. 36

⁵⁸ Vareliste 1685

⁵⁹ Vareliste 1794

⁶⁰ Vareliste 1686

⁶¹ Vareliste 1726

⁶² Vareliste 1740

⁶³ Vareliste 1786

⁶⁴ Vareliste 1792

⁶⁵ Vareliste 1794

vare, selv om det er 10 tollister hvor fiskenakke og kialesprut ble registrert. Det første året var i 1746, hvor det ble eksportert 1 tønne til Danmark og $\frac{3}{4}$ tønne til Norge.⁶⁶ I 1749 ble det eksportert mye mer enn i 1746. Det ble eksportert 61 $\frac{3}{4}$ tønner til Danmark, 9 $\frac{1}{2}$ tønner til «fremmede steder» og $\frac{3}{4}$ tønne til Norge.⁶⁷ Den neste transkriberte tollisten, som fiskenakke og kialesprut dokker opp i, er i 1756. Da ble det eksportert $\frac{1}{2}$ tønner til Danmark og 4 $\frac{1}{2}$ tønner Holstein.⁶⁸ Det året hvor det ble eksportert mest fiskenakker og kialesprut var i 1758. Da ble det eksportert 3 $\frac{1}{4}$ tønner til Danmark, 99 tønner til «fremmede steder», 5 tønner til Holstein og $\frac{1}{2}$ tønne til Norge. Totalt ble det eksportert 107 $\frac{3}{4}$ tønner fra Trondheim dette året.⁶⁹ 1762 var siste året hvor det ble eksportert mer enn 3 tønner. I følge den transkriberte tollisten fra 1762 ble det eksportert 2 tønner til Danmark, 27 tønner til «fremmede steder» og 5 $\frac{1}{2}$ tønner til Holstein.⁷⁰ Etter dette finner vi fiskenakker og kialesprut i kun 5 fem transkriberte tollister til, hvor det ble totalt eksportert 8 tønner i disse fem tollistene. I 1770 ble det eksportert 2 $\frac{3}{4}$ tønner til Danmark⁷¹ og 1 $\frac{3}{4}$ tønner i 1774, også til Danmark.⁷² I 1786 ble det eksportert $\frac{1}{4}$ tønne til «Hertugdømmene» og 2 tønner til Norge⁷³ og i 1788 ble det eksportert $\frac{1}{2}$ tønne til «Hertugdømmene».⁷⁴ Den siste transkriberte tollisten, hvor fiskenakker og kialesprut ble registrert i, var tollisten fra 1790. Da ble det eksportert $\frac{3}{4}$ tønne til Norge.⁷⁵ Som allerede nevnt tidligere så var ikke fiskenakker og kialesprut et populært fiskeprodukt og dette blir bekreftet av de transkriberte tollistene. Totalt ble det eksportert 187 $\frac{3}{4}$ tønner til «fremmede steder» som var stedet som mottok mest fiskenakker og kialesprut, ifølge de transkriberte tollistene.

Eksporert av sild

Fisketypen sild ble en del av Trondheims fiskeeksport særlig på grunn av sildefisket i Trondheimsfjorden. Steinar Supphellen mener at sildefisket i utløpet av Trondheimsfjorden hadde stor betydning for byen og at aktiviteten tilknyttet sildefisket bidro til å skape vekst i byen gjennom at folk fra alle samfunnslag kunne delta i sildefisket.⁷⁶ Dette gjorde til at byen fikk flere fiskere som fører til at byen fikk større mengder sild til eksport. Dyrvik nevner også

⁶⁶ Vareliste 1746

⁶⁷ Vareliste 1749

⁶⁸ Vareliste 1756

⁶⁹ Vareliste 1758

⁷⁰ Vareliste 1762

⁷¹ Vareliste 1770

⁷² Vareliste 1774

⁷³ Vareliste 1786

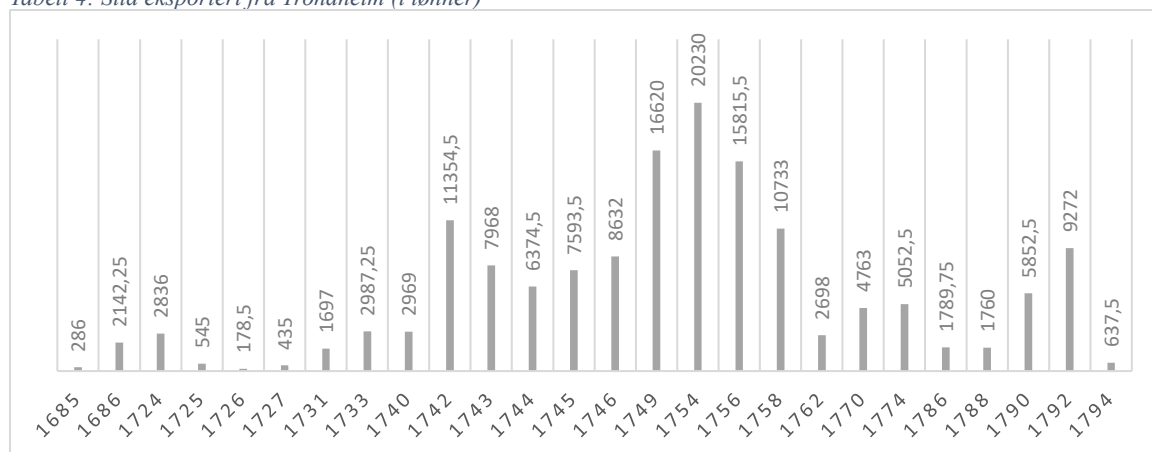
⁷⁴ Vareliste 1788

⁷⁵ Vareliste 1790

⁷⁶ Supphellen, 1997, s. 16

sildefisket i Trondheimsfjorden, men kommer ikke med noen meninger om hvor vidt dette var viktig for Trondheim by. Han skriver derimot at sildefisket ikke var så viktig for den generelle fiskeeksporten i det hele tatt på 1600-tallet. I årene 1650 til 1654, skriver Dyrvik at silda utgjorde kun 7 prosent av fisken som ble eksportert fra Bergen.⁷⁷ Utfra de transkriberte tollistene fra 1686 er det vanskelig å si hvor mange prosent silda sto for eksporten dette året på grunn av at omregningene ikke kan gjøre nøyaktige nok på grunn av forskjellige enheter på fiskeproduktene. Sogner skiver om hvor mye sild som blir eksportert på tidlig 1600-tallet, hvor han viser til en økning i sildeeksporten. I 1611-12 ble snaut 100 lester eksportert til Danmark og 22 år senere, i 1633-34, ble rundt 800 lester eksportert til Danmark.⁷⁸ Disse tallene støtter Supphellens påstand om at silda bidrog til vekst. Sildeindustrien startet i fjorden med vanlige borgere fra Trondheim fisket silda og solgte den til trondheimerne. Deretter ble silda som regel eksportert til Danmark og Tyskland.⁷⁹ Silda ble registrert på den første tilgjengelige tolllisten i 1685 og er en av fiskevarene som er med på alle tollistene gjennom hele perioden.

Tabell 4: Sild eksportert fra Trondheim (i tønner)

Kilde: Se vedlegg 1, «Tolliste»

Tabell 4 viser hvor mye sild som ble eksportert fra Trondheim ut fra tollistene som er tilgjengelig gjennom Tidvis. Enheten som ble brukt om silda i tollistene og som derfor er benyttet i tabell 4 er tønner. Som allerede nevnt så er sild en av eksportvarene som ble oftest eksportert. I 1685 ble 286 tønner eksportert fra Trondheim og året etter blir sildeeksporten tidoblet til over 2100 tønner. Denne variasjonen kan nok begrunnes ved variert fiske. Mengden sild som ble eksportert holdt seg stabil fram til 1742 hvor det ble registrert 11354 tønner sild eksportert fra Trondheim. Heretter ser vi i diagram 4 at mengden eksportert sild

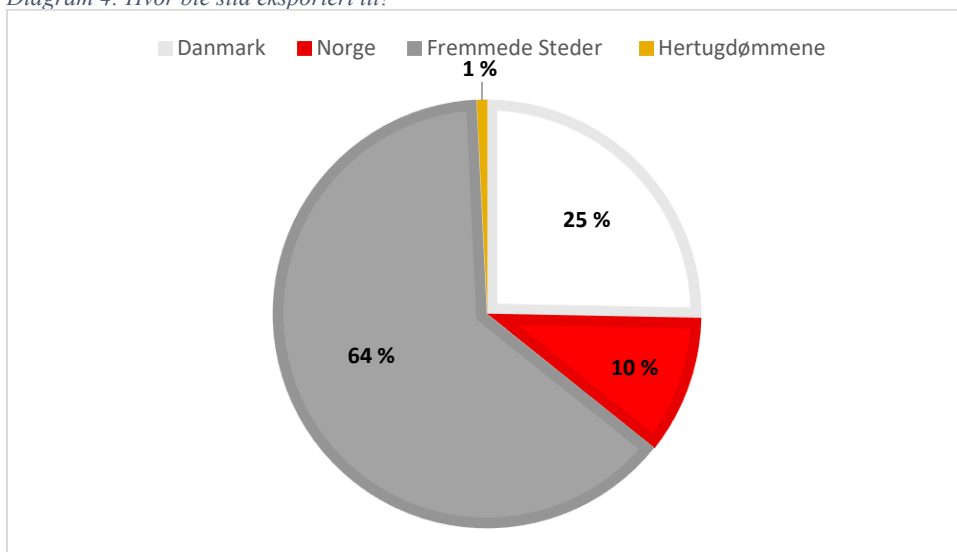
⁷⁷ Dyrvik, 1979, s. 34

⁷⁸ Sogner, 1962, s. 104

⁷⁹ Sogner, 1962, s. 125

stabiliserer seg igjen i 1743 til 1746. I 1749 ser vi en ny stor økning i mengden eksportert sild og i 1754 ser vi året med mest eksportert sild med over 20000 tønner sild. Heretter gjennomgikk silda en drastisk nedgang fra over 20000 tønner og helt ned til 2698 tønner i 1762. Videre viser tabell 4 en generell stabilitet, helt til 1792 hvor vi igjen ser en økning. Her ser vi i tabell 4 at det ble eksportert 9272 tønner sild. Siste tolliste viser en drastisk nedgang. Hvorfor tabell 4 har en slik kurve er vanskelig å begrunne. En mulig grunn er at årene mellom 1742 og 1758 var gode år for sildefiske. En annen mulig grunn kan være at etterspørselen varierte. Sekundærlitteraturen skrive lite om silden generelt.

Diagram 4: Hvor ble sild eksportert til?

Kilde: Se vedlegg 1, «Tolliste»

Diagram 4 viser hvor fiskevaren «sild» ble eksportert til utfra informasjonen som finnes i de tilgjengelig tollistene gjennom Tidvis. Utfra disse tollistene ble det totalt eksportert 150867,25 tønner sild fra Trondheim. «Fremmede steder» var det stedet som mottok mest sild utfra de transkriberte tollistene. «Fremmede steder» utgjorde 64 prosent av eksportert sild ifølge diagram 4. Det ble totalt eksportert 95814,5 tønner til «fremmede steder» Omtrent 1/6 av all sild eksportert til «fremmede steder», ble eksportert fra Trondheim i 1754. 1754 var det året hvor det ble eksportert mest sild til «fremmede steder» og det ble eksportert 15299,75 tønner sild dette året.⁸⁰ Ifølge diagram 4, så var Danmark det stedet som mottok nest mest sild fra Trondheim. Totalt mottok Danmark 38179 tønner fra Trondheim, noe som utgjorde omtrent 25 prosent av all sildeksport fra Trondheim. I 1749 ble eksportert 6362,75 tønner sild til Danmark, som var det året hvor det ble eksportert mest sild til Danmark.⁸¹ Norge stod for 10 prosent av mottatt sild fra Trondheim ifølge diagram 4. Totalt ble det eksportert 15710 tønner

⁸⁰ Vareliste 1754

⁸¹ Vareliste 1749

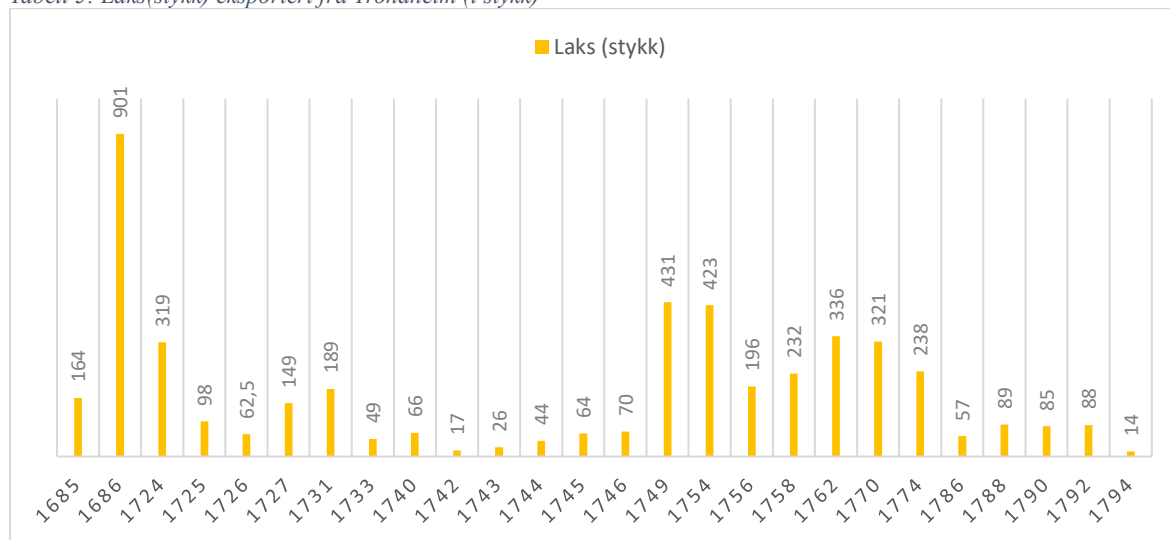
fra Trondheim til andre steder i Norge. Året hvor det ble eksportert mest sild til Norge var i 1792, hvor det ble eksportert 3633 tønner fra Trondheim til Norge.⁸² Det siste stedet som mottok sild, utfra de tilgjengelige tollistene, var hertugdømmene. De mottok omtrent 1 prosent eller 1163,5 tønner sild. Året hvor det ble eksportert mest sild til hertugdømmene var i 1770, hvor det ble eksportert 205,75 tønner sild fra Trondheim.⁸³

Eksport av laks, lange, flyndre og sei

Laks

Laks ble fra tidligere kjent som en luksusfisk og antageligvis var laksen den dyreste fiskevaren Norge hadde å by på.⁸⁴ Hvordan Trondheim fikk tak i laksen er uvisst. Dette skyldes at sekundærlitteraturen forteller lite om laksen generelt. Det vi vet, er at laksen ble fanget på private eiendommer.⁸⁵ Dette kan forklare hvorfor kildene ikke forteller om hvor laksen opprinnelig kom fra før den ble eksportert fra Trondheim. Den første tollisten laksen var registrert i var tollisten fra 1865. Laksen er også en av fiskevarene som ble registrert på alle tollistene i denne perioden. I tollistene er det to typer laks som ble sendt ut. Den ene laksevaren var speket eller røkt laks.

Tabell 5: Laks(stykk) eksportert fra Trondheim (i stykk)

Kilde: Se vedlegg 1, «Tolliste»

Tabell 5 viser hvor mye laks som ble eksportert fra Trondheim. Hvert årstall representerer hver sin tilgjengelig tolliste fra Tidvis. Enheten som er brukt i tabell 5 er stykk. Som vi kan se i tabell 5, varierer mengden laks som ble eksportert fra år til år. Det starter bra med over 1000 stykk laks i 1685-86. i 1724 stabiliserer mengden seg mellom 150 og 320 stykk. I 1733 ser vi

⁸² Vareliste 1792

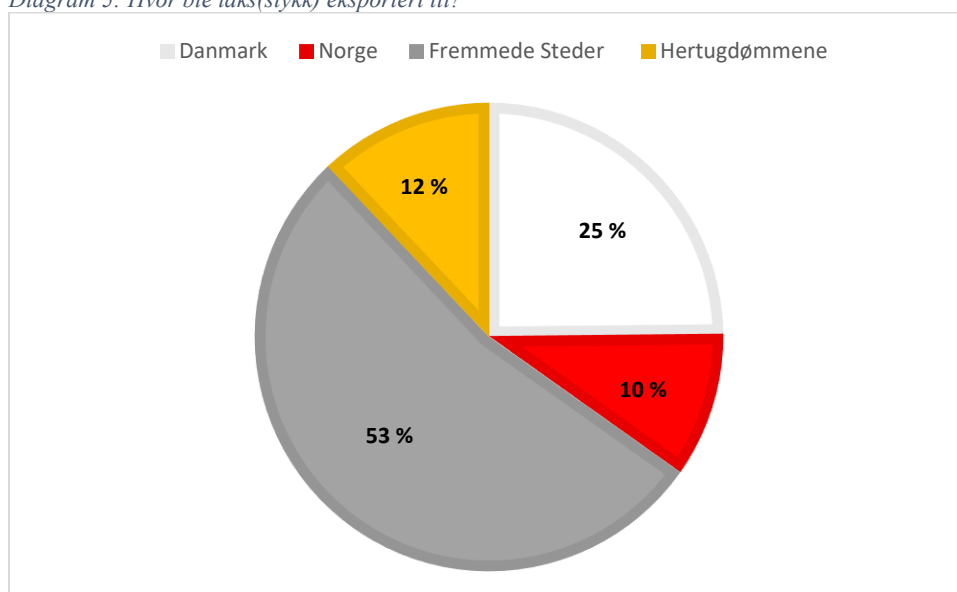
⁸³ Vareliste 1770

⁸⁴ Dyrvik, 1979, s. 34

⁸⁵ Dyrvik, 1979, s. 34

i diagram 5, starten på en nedgang i eksportert laks. Denne mengden holder seg stabil fram til 1749, hvor vi ser en stor oppgang i eksport av laks. Videre ser vi at mengden laks møter på en ny nedgangstid i 1756. Denne nedgangen går slakt nedover, helt til den treffer året 1794 hvor kun 14 stykk laks ble eksportert fra Trondheim. Denne laksevaren er registrert som enten laks, røkt eller laks, speket i tollistene. Dette indikerer at denne typen laks ikke var mulig å eksportere over lengre strekninger. Den andre typen laks som vi kan finne i de tilgjengelige tollistene er saltet laks.

Diagram 5: Hvor ble laks(stykk) eksportert til?

Kilde: Se vedlegg 1, «Tolliste»

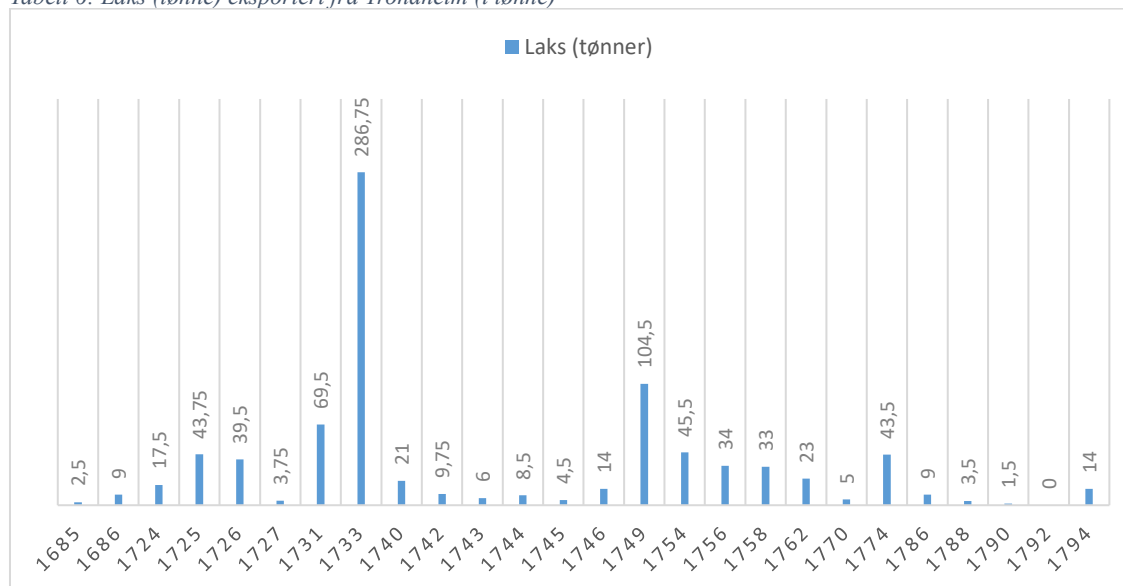
Diagram 5 viser hvor laks(stykk) ble eksportert til utfra informasjonen som finnes i de tilgjengelige tollistene gjennom Tidvis. Utfra disse tollistene ble det totalt eksportert 4728 stykk laks fra Trondheim. Diagram 5 viser at «fremmede steder» mottok mest laks(stykk) med 53 prosent av all eksportert laks(stykk). Totalt mottok «fremmede steder» 2515 stykk laks fra Trondheim. I 1686 ble det eksportert 885 stykk laks fra Trondheim til «fremmede steder», noe som gjorde til at året 1686 ble det året hvor det ble eksportert mest laks(stykk) til «fremmede steder».⁸⁶ Danmark var det stedet som mottok nest mest laks(stykk) med 25 prosent, utfra diagram 5. Dette utgjorde 1174 stykk laks. I 1749 ble det eksportert 129 stykk laks fra Trondheim til Danmark. Dette er det meste som ble eksportert til Danmark på et år, utfra de transkriberte tollistene.⁸⁷ Hertugdømmene mottok 12 prosent av all laks(stykk) som ble eksportert, ifølge de tilgjengelige tollistene. Totalt mottok de 568 stykk laks fra Trondheim. Året hvor hertugdømmene mottok mest laks(stykk) var i 1762, hvor de mottok 151 stykk

⁸⁶ Vareliste 1686

⁸⁷ Vareliste 1749

laks.⁸⁸ Stedet som mottok minst laks(stykk) var Norge, som mottok 10 prosent eller 471 stykk laks. I 1754 ble det eksportert mest laks(stykk) til Norge og det ble eksportert 140 stykk fra Trondheim.⁸⁹

Tabell 6: Laks (tønne) eksportert fra Trondheim (i tønne)

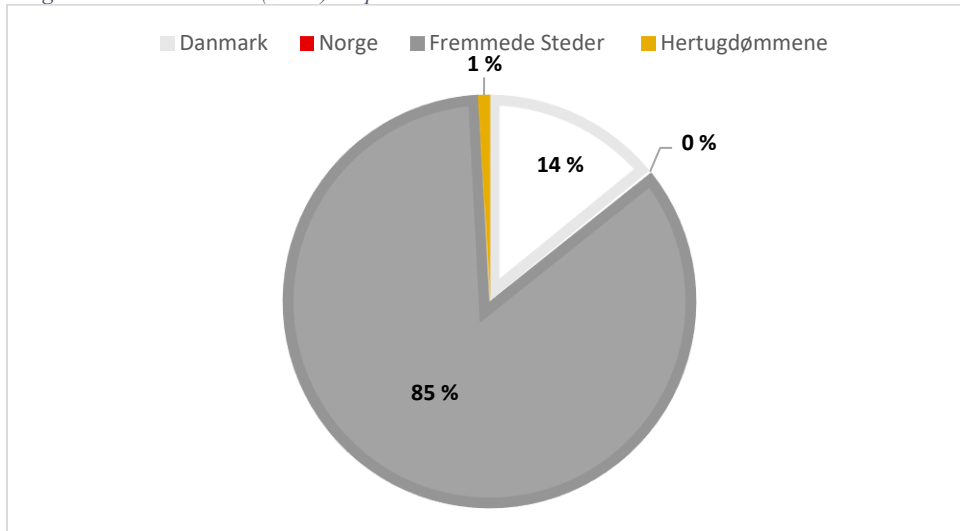
Kilde: Se vedlegg 1, «Tolliste»

Tabell 6 viser hvor mye saltet laks som ble eksportert fra Trondheim. Hvert årstall representerer hver sin tolliste som er tilgjengelig hos Tidvis. Enheten som er brukt i diagram 6 er tønner. Det tabell 6 viser med første øyekast er at mengden saltet laks ser ut til å være stabil gjennom alle tollistene, med et par unntak. En annen ting vi kan lett se er at saltet laks ikke var like populært på markedet som torsk eller sild. Saltet laks ble registrert første gang i 1685 med hele 2,5 tønner. Videre i tollistene viser tabell 6 en liten variasjon fra år til år. Dette er trolig grunnet markedet, men siden verdiene er så lave kan det også skyldes at noen år var bedre fiske enn andre. I 1733 viser tabell 6 en stor økning med hele 286,75 tønner eksportert fra Trondheim. Hvorfor det ble eksportert så mye saltet laks akkurat dette året, er ikke lett å si. Det meste av denne laksen ble eksportert til fremmede steder og resten til Danmark. Som allerede forklart tidligere i dette delkapittelet så fins det lite i sekundærlitteraturen om laks generelt. Det som er sannsynlig, er at det var et veldig bra år for laksefiske. Etter dette ser vi at lakseeksporten igjen stabiliserer seg i noen år fra 1740, fram til 1749. I 1749 viser tollistene en ny økning i lakseeksporten. Fra 1754 viser tabell 6 en ny stabilitet i mengden saltet laks som ble eksportert. I 1792 ble det ikke registrert eksport av saltet laks. Denne tollisten var den eneste tilgjengelige tollisten som ikke hadde registrert eksport av saltet laks.

⁸⁸ Vareliste 1762

⁸⁹ Vareliste 1754

Diagram 6: Hvor ble laks (tønne) eksportert til?

Kilde: Se vedlegg 1, «Tolliste»

Diagram 6 viser hvor fiskevaren laks(tønne) ble eksportert til utfra informasjonen som finnes i de tilgjengelige tollistene gjennom Tidvis. Utfra disse tollistene ble det totalt eksportert 1038,25 tønner fra Trondheim. Det stedet hvor det ble eksportert mest laks(tønne) til var «fremmede steder». «Fremmede steder» mottok 85 prosent av all eksportert laks(tønne). I 1733 ble det eksportert 275 tønner laks til «fremmede steder». Dette var det meste «fremmede steder» mottok på et år.⁹⁰ 14 prosent av all eksportert laks(tønne) ble eksportert til Danmark. Dette utgjorde 122,5 tønner laks. Året hvor det ble eksportert mest laks(tønne) til Danmark var i 1745, hvor det ble eksportert 15 tønner fra Trondheim til Danmark.⁹¹ Hertugdømmene stod for omtrent 1 prosent av all eksportert laks(tønne). Det ble eksportert 7,25 tønner laks fra Trondheim til Hertugdømmene. 4,5 av disse tønnene kom i 1758 og i 1774, hvor det ble eksportert 2,25 tønner laks fra Trondheim til Hertugdømmene begge årene.⁹² Norge stod for under 1 prosent av all laks(tønne) som ble eksportert fra Trondheim. Totalt ble det eksportert 1,75 tønner laks fra Trondheim til andre steder i Norge. 1,5 tønner ble eksportert til Norge i 1749. Dette var året hvor Norge mottok flest tønner laks.⁹³

Lange

Lange var en fiskevare som i hovedsak gikk til eksport. Dette skyldes nok at prisen var noe høyere enn prisen for torsk eller sild, men det var også mindre tilgang på lange enn det var på torsk eller sild. Langen ble fisket opp på kystbankene nord for Stad, også spesielt Vesterålen.⁹⁴ For å illustrere hvor mye lange som ble eksportert på denne tiden, har Dyrvik skrevet at lange

⁹⁰ Vareliste 1733

⁹¹ Vareliste 1745

⁹² Vareliste 1758 og 1774

⁹³ Vareliste 1749

⁹⁴ Dyrvik, 1979, s. 34

sto for 10 prosent av fiskeeksporten i 1664.⁹⁵ Dette kan ikke bevises gjennom de tilgjengelige tollisten på grunn av at den første tilgjengelige tollisten er fra 1685. Det som er litt merkelig med lange som eksportvare er at den ikke finnes i de tilgjengelige tollistene før 1733. I 1733 ble det eksportert rett i overkant av 0,5 tonn.⁹⁶ Deretter dukker den opp i tollistene neste gang i 1746. Da ble det registrert nesten 22 tonn lange eksportert til fremmede steder.⁹⁷ Neste tilgjengelige tolliste lange ble registrert i var tollisten fra 1749. Da ble 18 pund, eller 8,966 kg, eksportert til et annet sted i Norge. Til fremmede steder ble det eksportert litt over 20 tonn dette året.⁹⁸ Etter dette forsvinner lange fra de tilgjengelige tollistene helt fram til 1774, hvor omtrent 215 kg lange ble eksportert til Norge.⁹⁹ Fra og med 1786 er eksport av lange registrert i hver av de tollistene som er tilgjengelig fram til siste tilgjengelige tolliste i 1794. I 1786 ble det eksportert 18,82 tonn lange til fremmede steder og 0,65 tonn til Norge. Totalt ble det eksportert 19,47 tonn lange dette året.¹⁰⁰ I tollistene fra 1788 ble det eksportert 0,18 tonn lange til Danmark og 0,78 tonn lange til fremmede steder. Totalt ble det eksportert 30,96 tonn lange fra Trondheim i 1788.¹⁰¹ I 1790 ble det eksportert 28,94 tonn lange til fremmede steder. Det ble også eksportert 19,5 tønner saltet lange fra Trondheim til et annet sted i Norge.¹⁰² Denne trenden med saltet lange fortsatte i 1792. Da ble det eksportert 18 tønner til fremmede steder og 8 tønner til hertugdømmene. Det ble også eksportert 26,86 tonn lange til fremmede steder.¹⁰³ I den siste tilgjengelige tollisten, fra 1794, er det registrert i overkant av 13 tonn til fremmede steder.¹⁰⁴ Grunnen for at lange forsvinner, for så å ta seg betraktelig opp, er relativt uvisst. Sekundærlitteraturen forteller om at lange ble fisket om sommeren flere steder i landet. En mulig forklaring er at fiskerne tjente nok på torsken om vinteren til at de trengte å fiske lange. Dette kan være en forklaring på hvorfor lange ikke blir eksportert så ofte eller i så store mengder før 1786. Hvorfor eksporten av lange øker fra 1786 av, er uvisst. En mulighet var at lange fikk en bedre pris etter 1786 og at fiskerne ønsket bedre inntekt rundt denne tiden. En annen grunn kan være at antallet fiskere økte rundt denne tiden. Disse årsakene er kun spekulasjoner.

⁹⁵ Dyrvik, 1979, s. 34

⁹⁶ Vareliste 1733

⁹⁷ Vareliste 1746

⁹⁸ Vareliste 1749

⁹⁹ Vareliste 1774

¹⁰⁰ Vareliste 1786

¹⁰¹ Vareliste 1788

¹⁰² Vareliste 1790

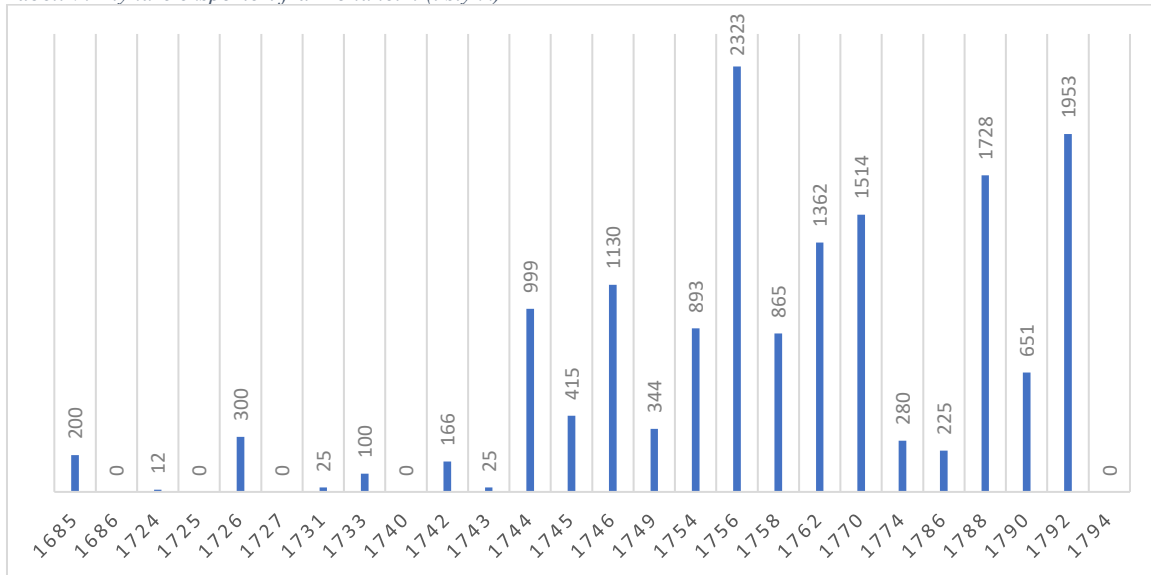
¹⁰³ Vareliste 1792

¹⁰⁴ Vareliste 1794

Flyndre

Flyndre var ikke den mest eksporterte varene fra Trondheim i denne perioden. Flyndre ble først registrert i tollistene i 1685. Mengden flyndre som blir eksportert varierer i begynnelsen av 1700-tallet, men etter midten av 1700-tallet fikk også flyndren en økning i hvor mye som ble sendt. Flyndre ble fisket opp i Varangerfjorden og enkelte steder langs Finnmarkskysten, men dette var til eget bruk.¹⁰⁵ Hvor flyndren som ble eksportert fra Trondheim kom fra, er uvisst. Noe som er merkelig er at kveite ikke finnes i noen tollister. Fiskere ble rådet til å bruke kveite, sammen med sei og flyndre, som kokefisk i stedet for torsken. I tillegg ble kveite som regel brukt til å rav og rekling, og kveite ble også viktig under makketiden i eget hushold.¹⁰⁶ Dette gir en liten forklaring til hvorfor kveite ikke ble eksportert fra Trondheim.

Tabell 7: Flyndre eksportert fra Trondheim (i stykk)

Kilde: Se vedlegg 1, «Tolliste»

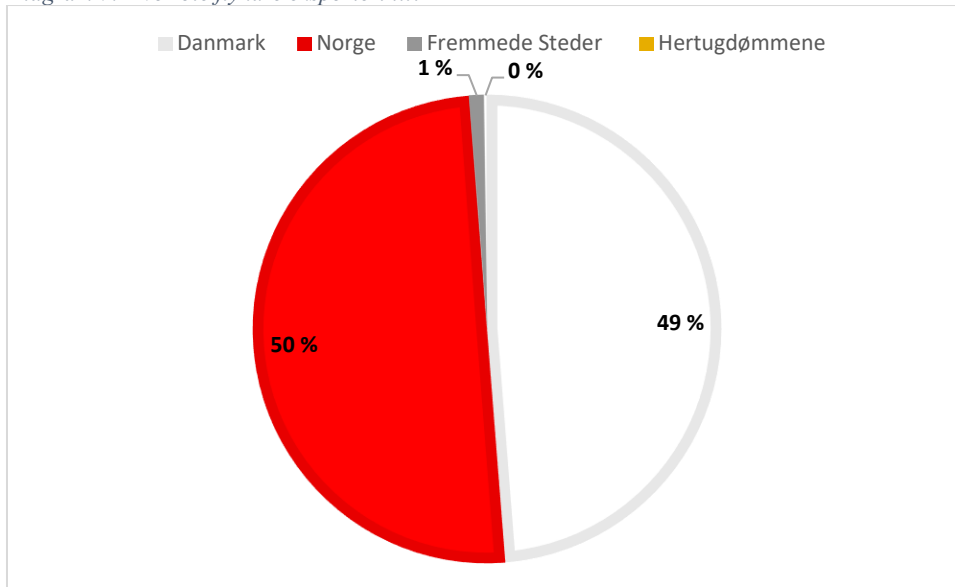
Tabell 7 viser hvor mye flyndre som ble eksportert fra Trondheim på 16- og 1700 tallet. Hvert årstall representerer hver sin tilgjengelige tolliste. Enheten som er brukt i tabell 7 er stykk. Som flere andre fisketyper på disse tollistene, starter også flyndren ganske lavt i eksporten. Før tollisten i 1744 så ser vi i fire tollister hvor det ikke ble registrert eksport av flyndre. I tillegg ser vi en variasjon fra år til år om hvor mye som ble eksportert. Sannsynligvis kommer dette av at fisket varierte fra år til år, samtidig som at det ble anbefalt at fiskerne brukte flyndre, sammen med sei, som middagsfisk. Dette gjør til at noen år er lavere enn andre. Fra 1744, viser tabell 7 en stor økning i eksport av flyndre. Grunnen til økningen er uvisst, men en mulig årsak er at fiskeeksporten i Trondheim gjennomgikk en generell økning på denne tiden. Selv om det var en økning i mengden flyndre som ble eksportert, så kan vi fortsatt se i tabell 7

¹⁰⁵ Nedkvitne, 1988, s. 79

¹⁰⁶ Nedkvitne, 1988, s. 143-144

at det er lite stabilitet fra år til år. Tollisten fra 1756 viser året hvor det ble eksportert mest flyndre fra Trondheim på et år. Det ble eksportert 2323 stykk fra Trondheim. Videre viser tabell 7 flere store svingninger på mengden eksportert flyndre. 1792 var siste tollisten hvor flyndre ble registrert eksportert. Hvorfor det ble eksportert 1953 stykk flyndre i 1792 og ingenting i 1794, er uvisst.

Diagram 7: Hvor ble flyndre eksportert til?

Kilde: Se vedlegg 1, «Tolliste»

Diagram 7 viser hvor fiskevaren flyndre ble eksportert til utfra informasjonen som finnes i de tilgjengelige tollistene gjennom Tidvis. Utfra disse tollistene ble det totalt eksportert 15510 stykk flyndre fra Trondheim. Som vi kan se, i diagram 7, så ble 50 prosent av all eksportert flyndre eksportert til andre steder i Norge. Til Norge ble det da eksportert 7764 flyndre fra Trondheim. Det året Norge mottok mest flyndre var i 1756, hvor det ble eksportert 1656 stykk flyndre fra Trondheim.¹⁰⁷ Danmark mottok 49 prosent av all eksportert flyndre eller 7562 stykk. Året hvor de mottok mest flyndre var i 1770, hvor de mottok 1346 stykk flyndre.¹⁰⁸ Det ble eksportert 150 stykk flyndre til «fremmede steder», noe som utgjorde omtrent 1 prosent av all eksportert flyndre, ifølge de transkriberte tollistene. Det ble eksportert 100 stykk flyndre fra Trondheim til «fremmede steder» i 1756 som ble det året hvor det ble eksportert mest flyndre til «fremmede steder» på et år.¹⁰⁹ Hertugdømmene mottok flyndre kun én gang fra Trondheim ifølge de tilgjengelige tolliste gjennom Tidvis. Det ble eksportert 34 stykk flyndre

¹⁰⁷ Vareliste 1756

¹⁰⁸ Vareliste 1770

¹⁰⁹ Vareliste 1756

fra Trondheim til hertugdømmene i 1758. Dette utgjorde under 1 prosent av all eksportert flyndre.¹¹⁰

Sei

Seien har en helt annen historie enn andre fiskevarer gjennom denne perioden. Seien var også hovedsakelig anerkjent som en fisk som ble fisken om sommeren sammen med lange. I motsetning til lange så ble det registrert sei på tollistene fra Trondheim i 1685. Det rare med seien er at den ble sist registrert i tollistene i 1686. Nedkvitne har en mulig forklaring på dette. Han skriver at seien var lite etterspurt på det europeiske markedet.¹¹¹ I tillegg skriver han også at kjøpmennene i Bergen rådet fiskerne til å ikke bruke torsk som kokefisk dersom fangsten gav sei.¹¹² Disse påstandene sammenlagt gir et bilde på hvor mye mer torsk var etterspurt på det europeiske markedet enn seien var. Dette forklarer ikke hvorfor Trondheim ikke eksporterer noe sei etter 1686. Supphellen nevner at Danmark var interessert i seien, selv om seien ble regnet for å være et dårligere produkt slik som tørrfisken.¹¹³ Han nevner også at det var en økning i seieksporten mot slutten av 1700-tallet.¹¹⁴ Dette utsagnet kan ikke bekreftes av de tilgjengelige tollistene, siden det ikke ble registrert eksport av sei etter 1686. Hvorfor seien ikke finnes i tollistene etter 1686 er uvisst. Det vi derimot kan se i de tilgjengelige tollistene er hvor mye som ble sendt i 1685 og i 1686. I 1685 ble det eksportert 12 tønner saltet sei til Danmark og 78 tønner saltet sei til fremmede steder. I tillegg ble det sendt 14,09 tonn tørket sei til Danmark og 4,12 tonn tørket sei til fremmede steder. Totalt ble det eksportert 90 tønner saltet sei og 18,21 tonn tørket sei i 1685.¹¹⁵ I 1686 kan vi se en stor økning i eksport av sei. Her kom det også inn en ny type sei produkt. 30,13 tonn sei ble eksportert til Danmark og 18,83 tonn sei til fremmede steder. Det ble også eksportert 72 tønner saltet sei til Danmark og 74 tønner saltet sei til fremmede steder. Til slutt er det registrert 36,62 tonn tørket sei til Danmark, 10,54 tonn tørket sei til fremmede steder og 12,73 tonn til Norge.¹¹⁶ Dette er det siste vi kan finne om seien i de tilgjengelige tollistene. Totalt ble 236 tønner saltet sei, 78,11 tonn tørket sei og 48,95 tonn vanlig sei eksportert fra Trondheim i 1685 og 1686.

Mindre eksporterte fiskeprodukter

Selv om Trondheim hadde mye eksport av de vanlige fiskevarene, som tørrfisk, klippfisk og laks, så har de eksportert flere uvanlige fiskevarer gjennom årene. Disse fiskevarene er varer

¹¹⁰ Vareliste 1758

¹¹¹ Nedkvitne, 1988, s. 246

¹¹² Nedkvitne, 1988, s. 143

¹¹³ Supphellen, 1997, s. 91

¹¹⁴ Supphellen, 1997, s. 269

¹¹⁵ Vareliste 1685

¹¹⁶ Vareliste 1686

som dukker opp enten blir eksportert få eller kun en gang eller varer som har generell lav eksportmengde.

Ansjos

Ansjos er enda et fiskeprodukt som faller under kategorien mindre eksportert. Ansjosen, i likhet med østers, har 9 transkriberte tollister som den ble registrert i. I tillegg har også ansjos flere enheter som jeg ikke kunne finne i sekundærlitteraturen. Den første transkriberte tollisten ansjos dukker opp i er fra 1749. Da ble det ½ anker og 3 vatjer eksportert til Danmark.¹¹⁷ Den andre gangen ansjos dukker opp i de transkriberte tollistene var i 1754 hvor det ble eksportert 6 kagger også til Danmark.¹¹⁸ I tollisten fra 1756 finner vi et nytt problem. De som transkribert denne tollisten klarte ikke å tyde hvilken enhet ansjos ble eksportert i. Derfor står det 1 «vagher?» til Danmark i denne tollisten. Dette er også den eneste gangen vi støter på dette problemet i de transkriberte tollistene, når det gjelder fiskevarer.¹¹⁹ I 1758 ble det eksportert 6 kagger fra Trondheim til Danmark.¹²⁰ Det ble også eksportert ansjos til Danmark i 1762. Da ble det eksportert 2 fatger ansjos fra Trondheim.¹²¹ Neste transkriberte tolliste ansjos dukker opp er i 1770, hvor det ble eksportert 1 dunk ansjos til Danmark. I motsetning til de tidligere tollistene, så ble det også eksportert 14 kagger ansjos til «fremmede steder».¹²² Fire år senere, i 1774, ble det eksportert 3 dunker og 2 fjerdinge til Danmark, og 5 kagger ansjos til «Hertugdømmene».¹²³ De to siste transkriberte tollistene, hvor det ble registrert eksport av ansjos, var i 1788 og i 1792. Både i 1788 og i 1792 ble det eksportert 3 dunker til Norge. Totalt ble det da eksportert 6 dunker til Norge i 1788 og i 1792.¹²⁴ Det ble eksportert mest ansjos til Danmark, det samme som østers. Totalt ble det eksportert 6 kagger, 4 dunker, 3 vatjer, 2 fatger, 2 fjerdinge og ½ anker fra Trondheim til Danmark, ifølge de transkriberte tollistene hos Tidvis.

Hellefisk

Den første tilgjengelige tollisten hellefisk er registret eksportert i er tollisten fra 1724. Det ble eksportert 12 tønner til Danmark.¹²⁵ Dette er også tollisten hvor det ble registrert mest eksportert hellefisk. Etter dette finner vi hellefisk i syv andre tilgjengelige tollister. I disse syv

¹¹⁷ Vareliste 1749

¹¹⁸ Vareliste 1754

¹¹⁹ Vareliste 1756

¹²⁰ Vareliste 1758

¹²¹ Vareliste 1762

¹²² Vareliste 1770

¹²³ Vareliste 1774

¹²⁴ Vareliste 1788 og 1792

¹²⁵ Vareliste 1724

tollistene ble det totalt eksportert 3,5 tønner til Danmark og Norge. Til Danmark ble det eksportert ½ tønne i 1726,¹²⁶ ½ tønne i 1740,¹²⁷ 1 tønne i 1746,¹²⁸ ¼ tønne i 1749,¹²⁹ 5/16 tønne i 1758¹³⁰ og ¼ tønne i 1774.¹³¹ Det siste året hellefisk ble registrert eksportert, i de tilgjengelige tollistene, er i 1792. Da ble det eksportert 2,5 anker eller omtrent ¾ tønne til Norge.¹³² Sekundærlitteraturen jeg har brukt har ingen informasjon om hvor hellefisken kom fra, så antageligvis ble den fisket i Trondheimsfjorden.

Makrell

Makrell ble knyttet til sommerfisket og ble fisket i områdene rundt Skudenes.¹³³ Det var muligheter for å fisk makrell i Nord-Norge også.¹³⁴ Antageligvis var ikke makrell en ønsket fisk av fiskerne. Dette kan begrunnes med at makrell ble kun eksportert to ganger fra Trondheim i løpet av hele perioden. Første gang var i 1685 og den andre gangen var i 1754. I 1685 ble det eksportert 22 tønner makrell fra Trondheim til Danmark, noe som tilsier ca. 2896,52 liter makrell.¹³⁵ I 1754 ble det eksportert 6 tønner fra Trondheim til Norge. Dette tilsvarer 789,96 liter makrell.¹³⁶ Hvor i Norge makrellen ble eksportert til, er ikke spesifisert. Totalt ble det sendt 28 tønner eller 3686,48 liter makrell gjennom hele perioden. Hvor mye makrell som ble sendt i kilo er vanskelig å si på grunn av at vi vet ikke nøyaktig hvor mye salt som ble brukt eller hvor stor tønnene var. Siden makrellen ble fisket rundt Skudenes, så er det naturlig at fiskerne dro til Bergen for å selge makrellen de fisket opp. Dette er en mulig forklaring på hvorfor makrell ikke ble eksportert mer fra Trondheim.

Rokke

Slik som flere av fiskeproduktene i dette kapittelet, så der det ingen informasjon om fiskeproduktet rokke i sekundærlitteraturen som jeg har funnet. I de transkriberte tollistene hos Tidvis så finnes rokke i kun to av tollistene. Den første tollisten er fra 1754. Da ble der eksportert 285 stykk rokke til «fremmede steder».¹³⁷ Det ble også eksportert rokke til «fremmede steder» i 1756 også. Da ble det eksportert 825 stykk rokke fra Trondheim.¹³⁸ 1756

¹²⁶ Vareliste 1726

¹²⁷ Vareliste 1740

¹²⁸ Vareliste 1746

¹²⁹ Vareliste 1749

¹³⁰ Vareliste 1758

¹³¹ Vareliste 1774

¹³² Vareliste 1792

¹³³ Dyrvik, 1979, s. 36

¹³⁴ Nedkvitne, 1988, s. 243

¹³⁵ Vareliste 1685

¹³⁶ Vareliste 1754

¹³⁷ Vareliste 1754

¹³⁸ Vareliste 1756

var siste året rokke ble eksportert fra Trondheim, ifølge de transkriberte tollistene hos Tidvis. Totalt ble det eksportert 1110 stykk rokke til «fremmede steder». Siden «fremmede steder» er en samlekategori, så er det ingen mulighet til å finne ut, gjennom det transkriberte tollistene, hvilke land rokkene ble eksportert til.

Uer

Uer ble først registrert i tollistene i 1746. Uer også registrert i 1762 og i 1774 som var siste gang uer dukker opp i tollistene. I 1746 ble urene eksportert til Danmark, men usikker på nøyaktig hvor mye som ble sendt. Dette skyldes at tollistene har kun oppgitt verdien og ikke enheten.¹³⁹ I 1762 ble det eksportert 36 pund uer til Holstein¹⁴⁰ og i 1774 ble det eksportert 24 pund uer til Danmark.¹⁴¹ Totalt så ble det eksportert 60 pund uer, eller 29,9 kilo uer i 1762 og 1774. Dette er enda en fiskevare som sekundærlitteraturen ikke har noen informasjon om hvordan den kom fra eller noen annen informasjon.

Østers

Et annet fiskeprodukt som ikke ble eksportert i store mengder er østers. Østers ble registrert i 9 av de 26 transkriberte tollistene som er tilgjengelig hos Tidvis. Den første av disse tollistene er fra 1746, hvor det ble eksportert 4 fatger østers til Danmark.¹⁴² I 1749 ble det eksportert 2 glass og 7 vatjer østers til Danmark. Det ble også eksportert 2 krukker og 3 vatjer til Norge.¹⁴³ Østers ble også eksportert i 1754, hvor det ble eksportert 2 kagger til Danmark og 7 kagger til Norge.¹⁴⁴ To år senere ble det eksportert 1 kagge til Norge og 3 små kagger til Danmark. I 1758 var det kun Danmark som fikk østers, ifølge de transkriberte tollistene. Da fikk Danmark 23 kagger eksportert fra Trondheim.¹⁴⁵ I 1762 var det igjen Danmark som stod for det meste av handelen av østers. Det ble eksportert 1 fatge, 1 kagge og 2 krukker fra Trondheim til Danmark. Det ble også eksportert 3 kagger østers til andre steder i Norge.¹⁴⁶ Neste tolliste, hvor østers ble registrert, er fra 1770. Da ble det eksportert 6 kagger og 2 krukker til Danmark fra Trondheim.¹⁴⁷ I 1788 ble det eksportert 3 fat østers til «Hertugdømmene» og 2 fat til Norge.¹⁴⁸ Siste transkriberte tollisten med østers er fra 1792 og

¹³⁹ Vareliste 1746

¹⁴⁰ Vareliste 1762

¹⁴¹ Vareliste 1774

¹⁴² Vareliste 1746

¹⁴³ Vareliste 1749

¹⁴⁴ Vareliste 1754

¹⁴⁵ Vareliste 1758

¹⁴⁶ Vareliste 1762

¹⁴⁷ Vareliste 1770

¹⁴⁸ Vareliste 1788

det ble eksportert 3 fat østers fra Trondheim til Norge.¹⁴⁹ Østersen er vanskelig å si eksakt hvor mye som ble eksportert, men også vanskelig å si hvilket år hvor det ble eksportert mest. Dette skyldes at sekundærlitteraturen jeg har funnet, hverken nevner østers eller flere av enhetene som ble brukt til østers. Det som de transkriberte tollistene forteller oss er at Danmark var det landet hvor det eksportert mest østers til. Totalt ble det eksportert 26 kagger, 7 vatjer, 5 fatger, 3 små kagger, 2 krukker og 2 glass østers til Danmark.

Engangstilfelle

I noen av de transkriberte tollistene hos Tidvis finner vi fem fiskeprodukter som kun blir registrert én gang. I tollisten fra 1686 finner vi tre av disse. Det første fiskeproduktet ble registrert som «fisk». Det ble eksportert 668 våger «fisk» til Danmark. Dette tilsvarer 11,979 tonn «fisk».¹⁵⁰ Det andre fiskeproduktet, som vi finner i tollisten fra 1686, ble registrert som «fiskevare, titling». Det ble eksportert 18 våger, eller 0,323 tonn, til «fremmede steder».¹⁵¹ Det siste enkelttilfelle som ble registrert i tollisten fra 1686, ble registrert som «fisk i skruefader». I 1686 ble «fisk i skruefader» eksportert til både Danmark og «fremmede steder». Til Danmark ble det eksportert 570 våger, eller 10,221 tonn. Til «fremmede steder» ble det eksportert 20022 våger. Dette tilsvarer 359,035 tonn «fisk i skruefader».¹⁵² Det er uvisst hva disse fiskeproduktene egentlig var.

I den transkriberte tollisten fra 1724 finner vi det fjerde enkelttilfelle. I denne tollisten ble det registrert en eksport av hvalbarder. I følge denne tollisten ble det eksportert 216 tønner hvalbarder til «fremmede steder».¹⁵³ Hvilke land «fremmede steder» representerer er ikke mulig å finne ut av gjennom tollistene. Jeg har heller ikke funnet noen informasjon i sekundærlitteraturen om hvalbarder eller noe om hvalfiske. En observasjon som er verd så bemerke er at det ikke ble registrert noen eksport av hvalkjøtt i de transkriberte tollistene.

Det siste fiskeproduktet som kun ble eksportert én gang, var fiskeproduktet hyse. Den eneste gangen hyse ble registrert i de transkriberte tollistene var i 1746. Da ble det eksportert 6 pund til Danmark. 6 pund tilsvarer 2,989 kg i dagens målesystem.¹⁵⁴ En mulig forklaring på hvorfor hyse ikke ble mye eksportert, finner vi i boken til Arnved Nedkvitne. Han skriver at hyse ble kategorisert sammen med sei og flyndre om at fiskerne ble rådet av kjøpmennene til å ta

¹⁴⁹ Vareliste 1792

¹⁵⁰ Vareliste 1686

¹⁵¹ Vareliste 1686

¹⁵² Vareliste 1686

¹⁵³ Vareliste 1724

¹⁵⁴ Vareliste 1746

hysen hjem som middagsfisk.¹⁵⁵ Hyse ble fisket i Nord-Norge sammen med andre typer fisk som torsk og sei.

Konklusjon

Norsk fiskeeksport ble etablert allerede på 1100-tallet. Da ble også Bergen sentrum for den norske fiskeeksporten. På 1500-tallet var Trondheim avhengig av Bergen for å gjennomføre sin fiskehandel. På 1600-tallet ble det bestemt at Trondheim skulle få full kontroll på all handel i Trøndelag, noe som gjorde til at Trondheim fikk muligheten til å drive egen fiskeeksport. Gjennom de tilgjengelige tollistene gjennom Tidvis kunne vi se på hvordan Trondheims fiskeeksport utviklet seg gjennom 1600- og 1700-tallet. Noen produkter, som ansjos, østers og sei, forteller oss lite om hvordan utvikling foregikk. Derimot fiskeprodukter som tørrfisk, klippfisk, torsk og sild gir oss et godt bilde over hvordan fiskeeksporten utviklet seg gjennom perioden.

Tørrfisken viser en stabil utvikling med en svak nedgang utover de siste tilgjengelige tollistene, bortsett fra siste tolliste hvor det ble eksportert nest mest i hele perioden. Denne økningen i 1794 kan indikere en økning i eksport av tørrfisk, men uten tollister fra utover 1800-tallet er det vanskelig å si. Klippfisken har et annet bilde. De første 11 tollistene viser til liten eksport av klippfisk og de siste 5, med unntak av tollisten fra 1792, viser en drastisk økning i eksport. Dette indikerer at eksport av klippfisk var på vei opp mot slutten av 1700-tallet. Både torsk og sild viser litt det samme bildet. Begge viser til en økende eksport fra begynnelsen av 1700-tallet mot midten av 1700-tallet. Begge viser også en nedgang i eksporten fra midten av 1700-tallet mot slutten av 1700-tallet. Til slutt indikerer tollistene en økning i eksport i både sild og torsk. Med den informasjonen som er tilgjengelig gjennom tollistene hos Tidvis kan vi se at fiskeeksporten i Trondheim var på vei opp på slutten av 1700-tallet, i tillegg til at den sekundærlitteraturen jeg har brukt ikke sier noe annet den heller.

I begynnelsen av dette prosjektet stilte jeg meg selv tre spørsmål som jeg ønsket å finne svaret på. Hvilket fiskeprodukt ble mest eksportert? Hvilke fiskeprodukter ble minst eksportert? Hvilket sted ble flest fiskeprodukter eksportert til? Svaret på hvilket fiskeprodukt som ble mest eksportert fra Trondheim er også det produktet som har vært mest populært siden norsk fiskeeksport begynte på 1100-tallet. Tørrfisken var det mest eksporterte fiskeproduktet på 1600- og 1700-tallet i følge de tilgjengelige tollistene gjennom Tidvis. Totalt ble det eksportert i overkant av 32000 tonn tørrfisk fra Trondheim. Sild var på andre plass med rett

¹⁵⁵ Nedkvitne, 1988s. 78

over 150000 tønner, omtrent 19,7 millioner liter eller i overkant av 19800 tonn sild. Fiskeproduktet som ble eksportert minst kan svars på forskjellige måter. Den ene måten er å se på det produktet som ble eksportert færrest ganger, og da finner vi fem svar. Den andre måten å svare dette spørsmålet på er å finne det fiskeproduktet som ble eksportert minst av. Uansett så finner vi det samme svaret uavhengig av hvilken måte vi ønsker å se dette svaret på. Hyse ble kun eksportert én gang og det ble kun eksportert 6 pund, som tilsvarer i underkant av 3 kg eller 0,003 tonn. Siste spørsmålet var hvor ble det eksportert mest fiskevarer til, og svaret er ganske åpenbart. «Fremmede steder» er det stedet som har mest fiskeprodukter eksportert til, men det er viktig å forstå hvorfor det er slik. De tilgjengelige tollistene skiller ikke på bestemte land før etter 1786. Før dette kan ikke tollistene si noe om hvilke land som representerer «fremmede steder». Norge, Danmark og Hertugdømmene er de eneste tre stedene som ble spesifisert i de transkriberte tollistene før 1786. Hvilket spesifikt land hvor det ble eksportert mest fisk til, kan hverken de tilgjengelige tollistene eller min valgte sekundærlitteratur svare nøyaktig på. Dette er et spørsmål som, for denne gang, blir med spekulasjonene.

Litteraturliste:

Dyrvik, S, *Norsk økonomisk historie 1500-1970 band 1 1500-1850*, (1979),

Universitetsforlaget

Hutchison, R, *Exploring an Early Cross-border Trade System*, (2018, 6. oktober). [Exploring an Early Cross-border Trade System \(tandfonline.com\)](#)

Hutchison, R. (2017). Historiske toll- og skipsanløpslister – tollregnskap som kilde. *Heimen*, 17(3), 275-287. <https://doi.org/10.18261/issn.1894-3195-2017-03-05>

Nedkvitne, A, «*Mens Bøndene seilte og Jægterne for*» *norsk og vestnorsk kystøkonomi 1500-1730*, (1988), Universitetsforlaget

Sogner, B, *Trondheim bys historie*, (1962), F. Burns bokhandels forlag

Supphellen, S, *Trondheims historie 997-1997 bind 2 innvanderens by*, (1997),

Universitetsforlaget

Tidvis AS. (2022, 3. november). Vareliste. [Varelister – Historiske databaser \(tidvis.no\)](#)

Vareliste 1685, tidvis.no, 10.11.2023, [Vareliste \(tidvis.no\)](#)

Vareliste 1686, tidvis.no, 10.11.2023, [Vareliste \(tidvis.no\)](#)

Vareliste 1724, tidvis.no, 10.11.2023, [Vareliste \(tidvis.no\)](#)

Vareliste 1725, tidvis.no, 10.11.2023, [Vareliste \(tidvis.no\)](#)

Vareliste 1726, tidvis.no, 10.11.2023, [Vareliste \(tidvis.no\)](#)

Vareliste 1727, tidvis.no, 10.11.2023, [Vareliste \(tidvis.no\)](#)

Vareliste 1731, tidvis.no, 10.11.2023, [Vareliste \(tidvis.no\)](#)

Vareliste 1733, tidvis.no, 10.11.2023, [Vareliste \(tidvis.no\)](#)

Vareliste 1740, tidvis.no, 10.11.2023, [Vareliste \(tidvis.no\)](#)

Vareliste 1742, tidvis.no, 10.11.2023, [Vareliste \(tidvis.no\)](#)

Vareliste 1743, tidvis.no, 10.11.2023, [Vareliste \(tidvis.no\)](#)

Vareliste 1744, tidvis.no, 10.11.2023, [Vareliste \(tidvis.no\)](#)

Vareliste 1745, tidvis.no, 10.11.2023, [Vareliste \(tidvis.no\)](#)

Vareliste 1746, tidvis.no, 10.11.2023, [Vareliste \(tidvis.no\)](#)

Vareliste 1749, tidvis.no, 10.11.2023, [Vareliste \(tidvis.no\)](#)

Vareliste 1754, tidvis.no, 10.11.2023, [Vareliste \(tidvis.no\)](#)

Vareliste 1756, tidvis.no, 10.11.2023, [Vareliste \(tidvis.no\)](#)

Vareliste 1758, tidvis.no, 10.11.2023, [Vareliste \(tidvis.no\)](#)

Vareliste 1762, tidvis.no, 10.11.2023, [Vareliste \(tidvis.no\)](#)

Vareliste 1770, tidvis.no, 10.11.2023, [Vareliste \(tidvis.no\)](#)

Vareliste 1774, tidvis.no, 10.11.2023, [Vareliste \(tidvis.no\)](#)

Vareliste 1786, tidvis.no, 10.11.2023, [Vareliste \(tidvis.no\)](#)

Vareliste 1788, tidvis.no, 10.11.2023, [Vareliste \(tidvis.no\)](#)

Vareliste 1790, tidvis.no, 10.11.2023, [Vareliste \(tidvis.no\)](#)

Vareliste 1792, tidvis.no, 10.11.2023, [Vareliste \(tidvis.no\)](#)

Vareliste 1794, tidvis.no, 10.11.2023, [Vareliste \(tidvis.no\)](#)

